

20. Yüzyıldan Günümüze Bir Kentsel Doğa Parçası: Papazın Bağı*

*A Piece of Urban Nature from the 20th Century to the Present: Pastor's Vineyard***

Başak TÜKENMEZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye
Middle East Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-4534-8938
basaktukenmez@gmail.com

Buse Ezgi SÖKÜLMEZ

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir, Türkiye
Izmir Institute of Technology, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Izmir, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-6327-0775
busezgisokulmez@gmail.com

DOI: 10.5505/jas.2023.73792

Öz

Araştırma, nitelikli bir doğal koruma alanını ve ticari bir işletmeyi içeren doğa parçası Papazın Bağı'nın, 20. yüzyılın başından günümüze mikro tarihinin, şekillenme ve dönüşüm süreçlerinin 'kentsel doğa' kavramı çerçevesinde derinlikli bir incelemesini ve değerlendirilmesini yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, bağ ve bağ evi yaşamının Kuloğlu ailesi tarafından terk edildiği ve kentleşmenin etkisiyle alanın kentsel doğa karakteri kazandığı 1960'lı ve 1970'li yıllar dönüm noktası olarak kabul edilerek Papazın Bağı mikro tarihi iki aşamada ele alınmaktadır. Birinci aşamada bağ ve bağ evi kültürü, ikinci aşamada kentleşme ve kentsel doğa ekseninde, Papazın Bağı kentsel doğasının günümüze kadar olan değişim ve dönüşüm süreçlerini meydana getiren etkenler, aktörler ve olaylar; buna bağlı olarak insan, yapı ve doğanın karşılıklı etkileşimleri ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, Papazın Bağı kentsel doğa parçası, çok aktörlü bir örneklem ve laboratuvar olarak ele alınarak insan, kültür ve kenti doğaya karşıt kavramlar olarak konumlandırılan anlatıların ötesine geçilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kentleşme, Kentsel doğa, Bağ kültürü, Mikro tarih, Kültür, Doğa, Ankara

Abstract

The study examines and evaluates the construction, micro-history, and transformation of an example of urban nature: Papazın Bağı (Pastor's Vineyard). The area is an officially protected natural area and commercial enterprise which has represented the conceptual framework of 'urban nature.' since the beginning of the 20th century. The turning point in the history of the area is considered to be around the 1960s and 1970s, which is when the vineyard and vineyard house life was abandoned by the Kuloğlu family and the area

* Makaleye konu olan araştırma, 2021 yılı Koç Üniversitesi VEKAM Araştırma Ödülünü almaya hak kazanmıştır. Araştırmanın temelleri Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Prof. Dr. Elvan Altan hocamızın "Architectural History Research Studio: Modern Capital City, Ankara" dersiyle atılmıştır.

** The research covered in this article received the Koç University VEKAM Research Award in 2021. The seminar course "Architectural History Research Studio: Modern Capital City, Ankara," conducted by Prof. Dr. Elvan Altan at Middle East Technical University, laid the basis of the research.

gained the status, as part of the urbanization of the area, of a protected natural resource. The study tells the microhistory of Pastor's Vineyard's in two phases: first the story of the vineyard and vineyard house, and then the urbanization and urban nature process. The factors, actors, and events and, accordingly, the mutual interactions of culture, constructed environment, and nature that led to the transformations that occurred in the urban nature of Pastor's Vineyard are explored in the two phases. The study can be seen as a discussion of Pastor's Vineyard as a multi-factored laboratory sample, or a piece of urban nature that tries to go beyond the conventional narratives of nature being in opposition to the city and human culture.

Keywords: Urbanization, Urban nature, Vineyard culture, Microhistory, Urbanization, Culture, Nature, Ankara

Giriş

Makale, kentleşmenin ve konut dokusunun son derece yoğun olduğu Ankara'nın Gaziosmanpaşa bölgesinde yer alan 13.221 metrekarelik eski bir bağ arazisi ve nitelikli doğal koruma alanı¹ Papazın Bağı'nın 'kentsel doğa' kav-

ramı ile el ele derinlikli bir incelemesini ve değerlendirilmesini kapsamakta ve amaçlamaktadır (Şekil 1A, 1B ve 2). Papazın Bağı, güneyinde konumlanan küçük ölçekli ticari işletme yapıları ve peyzaj öğeleri ve alanda baskın bir rol oynayan doğasıyla (Şekil 3A, 3B, 4A, 4B, 4C, 4D,

Şekil 1A ve 1B. Papazın Bağı ana girişi ve ana girişin sokaktan görünümü.

Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

1 Arazinin mevcut sahipleri araziye ve arazideki eski bağ evini cumhuriyetin ilk yıllarında satın alan ilk malik Ahmet Kuloğlu'nun akrabası olan hissedarlardır. 13 ada parselden oluşan alanın kuzeyindeki 2 parsel TEDAŞ'a ait olup, bir elektrik trafosunu içerirken, 11 parseli Kuloğlu ailesinden şahısların mülkiyetindedir (T.C. Çankaya Belediyesi Belediye Meclisi, 2015). Papazın Bağı ticari işletmesi de aynı şekilde Kuloğlu ailesine aittir. 27.895 metrekarelik toplam arazi alanı içerisindeki 13.221 metrekarelik alanda yer alan parseller 1994 yılında önce "1. Derece Doğal Sit Alanı" olarak (Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 1994) ve ardından 2017 yılında "Nitelikli Doğal Koruma Alanı" olarak belirlenmiştir (Ankara 2 Nolu Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu, 2017).

Şekil 2. Konut dokusu içerisine sıkışmış kentsel doğa alanı ve ana girişi, hava fotoğrafı.

Kaynak: Google Maps üzerinde yazarlar tarafından işaretlenmiştir.

5A ve 5B), arazinin sınırlarını tanımlayan yoğun yapılı çevreye bir tezat oluşturmaktadır (Şekil 6A, 6B, 7A, 7B, 8A ve 8B). Kent deneyiminin bir parçası olarak kabul edilebilecek bu tezat, Papazın Bağı'nın geçmişten günümüze mikro tarihi, şekillenme ve dönüşüm süreçleri ve bu süreçleri meydana getiren etkenler, aktörler ve olaylar ile birlikte son formuna ulaşmıştır. Papazın Bağı ve kentsel doğa konularının kent, mimarlık ve mimarlık tarihi literatüründe yeterince yer edinmemesi de göz önünde bulundurulduğunda, bu durum merak uyandırmakta ve literatüre katkı sunabilecek bir araştırma potansiyeli teşkil etmektedir. Bu çerçevede, Papazın Bağı'nın bir kentsel doğa örneği olarak insan aktiviteleri ile etkileşim içerisinde nasıl oluştuğu, günümüze kadar nasıl geldiği ve oluşma ve gelişme süreçlerindeki faktörlerin neler olduğu soruları araştırmanın temel sorularını oluşturmaktadır.

Yöntem olarak geçmişe yönelik bilgi ve belge toplama, sosyal araştırma ve günümüzdeki durumunun araştırıl-

Şekil 3A ve 3B. Ticari aktivitelerin yoğunlaştığı güney bölümü.
Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

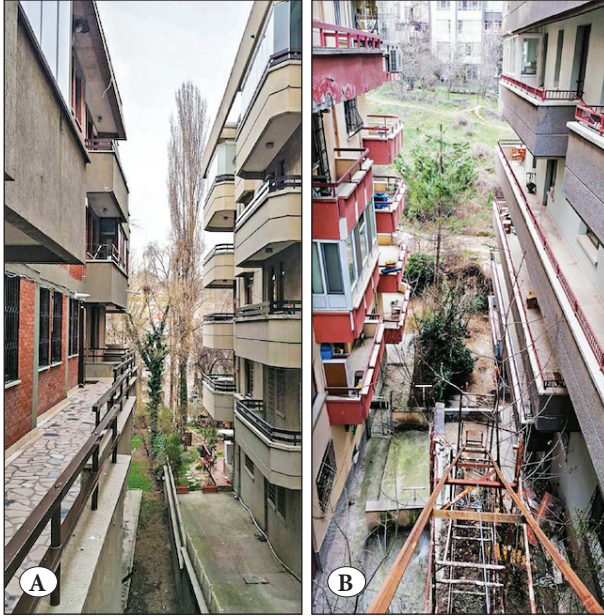
Şekil 4A, 4B, 4C ve 4D. Alan içerisindeki peyzaj.
Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

Şekil 5A ve 5B. Arazinin kuzey bölümü ve içerisinde mevsimsel olarak akan dere.
Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

Şekil 6A ve 6B. Araziyi çevreyen yapılar.
Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

Şekil 7A ve 7B. Araziyi çevreleyen yapılardan araziye bakış. Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

Şekil 8A ve 8B. Araziden çeperlere bakış. Fotoğraf: Başak Tükenmez, 2022.

ması şeklinde üç koldan bir çalışma sürdürülmüştür. Tarihsel araştırma kapsamında kaynakçayı geliştirmek, arşiv belgelerine ulaşmak ve yazılı-görsel belgeler toplamak amacıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Arşivi, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kütüphanesi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Mimarlar Odası Kütüphanesinden ve Ankara Araştırmaları Dergisi, Mimarlık Dergisi, Resmî Gazete, Milliyet ve Hürriyet gibi dijital dergi ve gazete arşivlerinden yararlanılmıştır. Tarihi hava fotoğrafları Millî Savunma Bakanlığına bağlı Harita Müdürlüğünden temin edilmiştir. Arazinin güncel fotoğrafları, mekânsal duruma ışık tutmak amacıyla, yazarlar tarafından çekilmiştir. Görsel malzemeler, yazılı tarih ve literatürün yanı sıra, Papazın Bağı'nın tarihsel sürecine tanıklık eden ve bugünkü malikleri olan Kuloğlu ailesi üyeleri ve akrabalarıyla (Hayati Kuloğlu, Erdiñç Kuloğlu ve Şinasi Veli Yüney) röportaj yoluyla yapılan etik kurul onamı ve bilgilendirilmiş onam formu onayı alınarak sözlü tarih çalışmasına da araştırmada yer verilmiştir.

Özellikle, 20. yüzyılın başlarına ait olan ve yazılı kaynaklarda bahsedilmeyen ya da kısıtlı olarak bahsedilen tarihsel bilgiler Kuloğlu ailesinin tanıklığına dayanmaktadır.

Bu yüzden çalışma, 20. yüzyılın başına dair objektif bir belge sunması açısından sınırlılıklara sahiptir. Öte yandan, araştırmacının kentsel doğa çerçevesine oturtulmuş kavramsal düzleminde insan-doğa ya da kültür-doğa ilişkisini yansıtmaya çalışıldığından röportajlar önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, Papazın Bağı'nın mikro tarihinin hem yazılı hem de sözlü kaynaklardan beslenilerek detaylı bir inceleme yapıldığında; insan, kent ve doğanın birbirleriyle olan etkileşiminin ve bu etkileşimden doğan mekânsallığın bir örnekleme gözler önüne serilir. Papazın Bağı bu anlamda kentsel doğa kavramı ile doğa ve kültür arasındaki varlığı sorgulanan sınırların Ankara'da küçük ölçekte gözlemlendiği bir laboratuvar olma özelliği göstermektedir.

Kentsel Doğa Kavramı

Doğaya ister gerçek, ister güzellik, ister bilgi ya da dinlenme amacıyla gidilsin, bu şeyler hem kentte bir bahçede veya avluda hem de tropik bir ormanda bulunabilir; çünkü bunlar ender ve egzotik olanda olduğu gibi, hepimizin etrafındaki sıradan, basit, gündelik şeylerde de varolur.

(Bryson, 2011, s. 52)

Kentsel doğa kavramını daha iyi anlamak için doğa ve kültür arasındaki ilişkiye dair eleştirel literatüre bakıldı-

ğında, kent olarak temsil edilen ve insana özgü olduğu kabul edilen kültür ve geleneksel olarak karşısına konumlandırılan doğanın ikililiğinin sorunsallaştırıldığı görülmektedir. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyıldan itibaren çalışmaların odağına alınan küresel iklim krizi ile birlikte doğanın, kültürün ‘öteki’si olarak kavramsallaştırılmasından giderek uzaklaşmaktadır. Papazın Bağı ve benzer doğa-kültür birleşimlerinin örneklediği kentsel doğa kavramı, doğa ve kültürün, birbirine karşıt iki uç değil, iç içe olduğu argümanına dayanır. Birçok çağdaş görüş, her ne kadar farklı yörüngelerde yoğunlaşmalar gösterebilir de, doğayı ve kültürü mekânsal, sosyal ve ekolojik olarak bağlantılı görmektedir (Pikner, 2014; Gandy, 2006; Newman ve Dale, 2013; Heynen, Kaika ve Swyngedouw, 2006; Baş Bütüner, 2020; Wachsmuth, 2012; Bennet, 2001; Cronon; 1991; Kaplan, 1984; Bryson, 2011; Loughran, 2016).

Kentsel doğa kavramı, doğayı insan kültürüne ve kente karşı ‘öteki’ olarak konumlandırılan geleneksel anlatıların aksine, kent ve doğa ilişkisindeki ikilikleri uzlaştıran teorik çerçeveyi ifade etmektedir. Bu çerçevede insan ekosistemleri ve insan etkisi, doğa içerisinde içkin bir faktör olarak kabul edilirken, kentsel doğa, insan ve doğa arasındaki etkileşimlere aracılık etmektedir (Pikner, 2014, s. 84). Yapılı çevreyi ve kenti doğayla, doğayı yapılı çevre ve kentle hem ayıran hem de birleştiren bir eşik görevi gören kentsel doğa, kentin sosyal, ekonomik ve politik özelliklerinin yanı sıra ekolojik varlığını hatırlatır; kent ve doğa arasındaki ayrımların yapaylığını göz önüne sermektedir. Kent ve doğa arasındaki bu yapay ayrımın temelleri ise erken endüstriyel kapitalist dönemde atılmıştır (Gandy, 2006).

Geleneksel kent ve doğa ikililiğini kurgulayan kavramsal çerçeve 19. yüzyılda başlayan hızlı kentleşme ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. 19. yüzyılda Londra, Şikago, Viyana ve St. Petersburg gibi batıda sanayileşmiş kentler, dönemin modernleşme ve sanayileşme dalgasının birer örneğidir (Gandy, 2006). Dönemin bu örneklerinde sanayileşme ile birlikte teknoloji, altyapı ve yönetim gibi birçok alanda kökten bir değişim görülmektedir. Yeni sosyal ve ekonomik düzenle birlikte gelen radikal değişim ve dönüşümler, kentlerin kendisinin ve doğayla olan ilişkilenme biçimlerinin baştan inşa edilme ihtiyacını doğurmaktadır (Gandy, 2006, s. 63). Bir yandan, sosyal ve ekonomik düzenlemelerin ve ‘karmaşanın’ bir sonucu olarak kırsal yaşam tahrip edilmiştir. Kırsal yaşamın zarar görmesi Matthew Gandy’nin (2006, s. 65) deyimıyla “hayal edilmiş bir geçmişe duyulan

bir tür ekolojik nostalji” yaratmıştır. Aldo Leopold, Henri David Thoreau ve John Muir gibi 19. yüzyıl batı edebiyatının önde gelen natüralist yazarları, kültürel alandan ayrıştırarak tanımladıkları doğanın ve kırsal yaşamın yabani, organik, el değmemiş ve saf olarak değerlendirdikleri özelliklerini yüceltirler (Newman ve Dale, 2013, s. 402). Öte yandan, 19. ve 20. yüzyılda mimar ve şehir plancıları sanayileşmiş kentleri güzelleştirmek, boş zaman aktivitelerine imkân sağlamak ve sağlıklı bir kentsel çevre yaratmak amacıyla doğayı tasarımlarına dâhil etmişlerdir.

19. yüzyılda Baron Hausmann’ın Paris’i ve Otto Wagner’in Viyana’sı doğanın kentsel tasarımda işlevsel ve estetik kullanımının birer göstergesidir. 19. ve 20. yüzyıllarda “The City Beautiful” ve “The Garden City” akımları kırsala olan nostalji ile doğanın kente olan estetik adaptasyonunun birer örneğidir. 20. yüzyılda Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright gibi modernist mimarlar düzenli, sağlıklı ve hijyenik modern kent tahayyülleri doğrultusunda doğayı işlevsel olarak ele alırlar. Modernist çerçevede toplum düzenini sağlamak amacıyla kentin doğayla olan ilişkisi bahçeler, çeşmeler, kamusal ve botanik parklar, ağaç dizileri ve dekoratif doğa teşhirleri formunda kendini gösterir. Batıda yüzyıl ortasında otomobil kullanımı ile kentsel mobilitenin artması, kent çeperinde kırsal hayatı çağrıştıran konut gelişimine kapı açmıştır. Bir yandan kent çeperi genişlerken, kent merkezinde doğa alanları rekreasyon aktiviteleri için cazibe noktası hâline gelirler. 20. yüzyılın sonuna doğru artan arsa spekülasyonu ve piyasa odaklı kentsel krizler, doğanın kentsel gelişimde dekoratif bir elemente indirgenmesine neden olmuştur (Gandy, 2006, s. 64).

19. ve 20. yüzyıllarda kent ve doğa anlatılarına ve tasarımlarına hâkim olan yukarıda belirtilen yaklaşım ve uygulamalar, aslında kentin ve doğanın iç içe geçmişliğini görmezden gelirler. Doğa, ister fonksiyonel, ister estetik amaçlarla olsun, kente olan bir eklenti olarak algılanır. Tamamen insan ürünü olarak anlaşılan kentin zıttı olarak da saf ve el değmemiş bir yabani hayat ve doğa düşünmektedir. Ancak David Harvey’nin de ifade ettiği gibi “New York’a dair doğal olmayan hiçbir şey yoktur” (Harvey, 2006; Heynen, Kaika ve Swyngedouw, 2006, s. 2). Harvey’nin bu sözü, kentin, sosyo-ekolojik bir varlığı olduğunu bize hatırlatır. Kent ve doğaya addedilmiş organik ve inorganik, doğal ve yapay, saf ve el değmiş gibi ikili pozisyonlar toplumsal olarak kurgulanmışlardır. Aslında, Heynen Kaika ve Swyngedouw’un (2006, s. 4) be-

lirttiği gibi, kentler, “toplumsallığın aracılık ettiği doğal süreçler yoluyla doğal kaynaklardan inşa edilir.” Fakat bu durum, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gündeme gelen global çevre krizi ile tartışma konusu olabilmektedir. 1970’ler ve 1980’lerden itibaren kent, sosyo-ekolojik yönleriyle birlikte daha geniş bir politik ve ekonomik bağlamda incelenmeye başlanmıştır; bunun sonucu olarak 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılda kent ve doğa, kavramsal olarak bütünlük bir zeminde tartışılmaya açılmıştır.

1970’ler ve 1980’lerde ikrar edilmeye başlayan küresel ısınma ve iklim krizi, kentin sosyopolitik özelliklerinin yanı sıra ekolojik bir mekanizma oluşunun kabul edilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Böylece, global anlamda çevresel ve sürdürülebilirlikle ilgili sorunların “kentsel orijini” kent teorileri ve tasarım uygulamalarında kendine bir yer edinmeye başlamıştır (Heynen, Kaika ve Swyngedouw, 2006, s. 2). Örneğin, 1970’lerde Lefebvre tarafından ortaya konulan “second nature” (ikinci doğa) kavramı, kent ve doğayı yeniden buluşturan bakış açısının öncülerinden biridir. Lefebvre’ye (1976, s. 15) göre yaygın bir şekilde kabul edilen geleneksel doğa kavramı hâlihazırda yok edilmiştir ve ‘ikinci doğa’ olarak tekrardan inşa edilmelidir. Bu çerçevede “birbirine dışsal olan ve uzayda dağılmış tikelliklerin toplamı olarak doğa ölür” ve yerini üretilen mekâna, yani kentselliğe bırakır. Toplanmalar ve karşılaşmalar olarak tanımlanan kentsellik, bu nedenle, toplumsal olarak var olan her şeyin merkezi hâline gelir. İkinci doğa da kent merkezli bir doğadır. Fakat Lefebvre’nin bu görüşü, kent içi doğayı kabul ederken kentin sosyopolitik ve sosyoekolojik bir sistem olarak beslendiği hava, su ve toprak gibi doğal kaynakları görmezden gelir ve hâliyle tek taraflı bir bakış açısı sunar. Buna karşın, Matthew Gandy, Neil Smith, Nik Heynen, Maria Kaika ve Erik Swyngedouw gibi kentsel politik ekolojiye odaklanan çağdaş düşünürler “urban metabolism” (kentsel metabolizma) modeli üzerinden kentsel ağların karmaşık ve çok yönlü politik, materyal, sosyal ve ekolojik parametrelerine işaret etmektedirler.

Tarihsel materyalizmden beslenen ‘kentsel metabolizma’ modeline göre kent, insan ve insan olmayan etkenlerin sosyoekolojik örgütlenmeler zemininde ilişkilimleri, değişimleri, kombinasyonları ve reaksiyonları üzerinden sürekli dönüşen, dinamik bir organizmadır. Toplum ve doğa, bu bağlamda, iki taraf için de dönüştürücü olan karşılıklı metabolik bir ilişki içerisinde. Toplumsal operasyonlar, doğal çevrenin metabolize edilmesiyle ve bunun sonucunda hem toplumun hem doğanın dönü-

şümüyle idame edilmektedirler. Eş zamanlı olarak doğa, toplumsallığa zemin hazırlamaktadır. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında yaygın bir şekilde kabul gören geleneksel kent ve doğa ikililiğinin aksine Harvey, Lefebvre, Gandy, Smith, Heynen, Kaika ve Swyngedouw gibi düşünürlerin de desteklediği gibi doğayı, kenti ve toplumu bir araya getiren yaklaşımlar, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında teori ve tasarımda kendini göstermeye başlamışlardır.

Kentsel ve mimari teori ve pratiklerde, doğa ve kentin sentezlenmesi, hibritliği ve bir aradalığı dikkat çekmektedir. Kentsel ve mimari tasarım anlamında New York’ta High Line, Amsterdam’da Westergasfabriek Kültür Park ve Berlin’de Südgeländ Nature Park gibi 21. yüzyıl mekânları, yapılı çevre ve doğanın bütünleştiği örneklerdir (Baş Bütüner, 2020). Kuramsal alanda Tarmo Pikner (2014), David Wachsmuth (2012), Michael Bennet (2011) ve William Cronon (1991) gibi isimler, kenti ve kentsel doğayı daha geniş çevresel bağlamla ve etkilerle incelemiştir. Örneğin, beşerî coğrafyacı ve akademisyen Pikner’e (2014, s. 84) göre kentler yalnızca insanları fiziksel çevrede bir araya getirmekle kalmayıp, doğa oluşumlarını da sosyal birlikteliğin birer unsuru hâline getirmişlerdir. McGill Üniversitesinde kentsel yönetim alanında çalışan Wachsmuth (2012, s. 506), yukarıda anlatılan zaman çizelgesine paralel olarak, modern bir eğilim üzerinde tartıştığı kültür ve doğa karşıtlığının kökenlerini, erken endüstriyel kapitalizme dayandırmaktadır. Bu tarihsel materyalist perspektifte, 1920’li yılların Chicago Okulunun insan ekolojisi ve 1960’lı yılların endüstriyel ekolojisini takip eden; 1970’li ve 1980’li yıllardan başlayarak 1990’lı ve 2000’li yıllarda yoğunluk kazanan kentsel politik ekoloji çalışmaları, çeşitli sosyo-doğal süreçlerin bir ürünü olarak kenti yeniden kavramsallaştırmıştır.

1999 yılında yayımlanmış *The Nature of Cities: Ecocriticism and Urban Environments* (Şehirlerin Doğası: Ekoeleştiri ve Kentsel Çevreler) kitabının editörü Bennett’in eko-eleştirel söylemi (1999, s. 33) doğa ile kültür arasındaki karşıtlığa meydan okumaktadır. Benzer temaları Cronon (1991) editörlüğünü yaptığı *Uncommon Ground* isimli kitapta vahşi ve el değmemiş doğa fikrini eleştirerek ele almıştır. Mimarlık tarihçisi ve teorisyeni Joan Ockman’ın *Places Journal*’da Mart, 2022’de yayımlanan *Toward a Political Ecology of Architecture* (Mimarlığın Politik Ekolojisine Doğru) isimli makalesi de aynı şekilde mimarlığın ve kentin küresel boyutta kaynak sömürüsü ve kirlilik gibi sosyal ve çevresel etkilerine odaklanmak-

tadır. Bu örnekler, kenti daha geniş çevresel ve sosyoekolojik perspektifte işlerken, kentsel doğa günlük yaşantıdaki yeriyle de tartışılmaktadır. Örneğin, Rachel Kaplan (1984), Michael A. Bryson (2011), Lenora Newman ve Ann Dale (2013) ve Kevin Loughran (2016) gibi önde gelen teorisyenler, kentsel doğayı, sırasıyla “nearby nature” (yakındaki doğa), “common place nature” (sıradan/alelade doğa), “mundane nature” (dünyevi/sıradan doğa) ve “imbricated space” (birbirine geçmiş mekân) isimleriyle anıp, kentteki günlük sosyal ve kültürel aktivitelerin bir uzantısı olarak kabul etmişlerdir. Bu kuramsal formülasyonlar, kentsel doğa örneklerinin toplumsal yaşamın ya da ortak yaşamın aracısı olarak, gerek eski sanayi kalıntıları, yeşil çatılar, gerek mahalle parkları biçiminde ortaya çıkışlarını sergilemektedir. Kentsel doğanın sıradanlığını, aleladelikliğini, dünyeviliğini ve kentle iç içeliğini yüzeye çıkaran bu gündelik yaklaşımlar, Papazın Bağı araştırması ve bir kentsel doğa olarak ele alınması çerçevesinde özellikle yol göstericidir. Papazın Bağı, her kentsel doğa parçasında olduğu gibi, kenti ve doğayı, insan ve insan olmayanı hem ayıran hem de birleştiren bir eşik görevi görmektedir. Kentsel doğanın en önemli içkin özelliği olarak ön plana çıkan eşik olma hâli ise yazarlar tarafından birçok açıdan ve farklı yönleriyle tartışılmaktadır.

Bryson, *Empty Lots and Secret Places: Leonard Dubkin's Exploration of Urban Nature in Chicago* (Boş Araziler ve Gizli Yerler: Leonard Dubkin'in Chicago'daki Kentsel Doğayı Keşfi) isimli makalesinde “common place nature” (sıradan/alelade doğa) olarak bahsettiği kentsel doğayı 20. yüzyıl ortası naturalist ve düşünürü Leonard Dubkin'in (1905-1972) kitapları ve denemeleri üzerinden tartışmış ve Dubkin yazılarında özellikle “secret places” (gizli yerler) olarak adlandırdığı kentsel peyzajın arta kalmış, dokunulmamış alanlarının ‘vahşi’ yaşamını keşfe çıkmıştır (Dubkin, 1944; 1972). Dubkin'in gizli yerleri, bir avlu, park ve şehir ortamındaki herhangi bir yeşil alan olarak vuku bulmaktadır. Bu hâliyle kentsel doğa parçaları kent yaşamının gürültüsünden, karmaşasından ve kaygısından uzak bir ‘kutsal alan’ yaratırken son derece sıradan ve dünyevi doğa oluşumları aracılığıyla yapıyı çevreye tezat oluşturmaktadır (Bryson, 2011, s. 47-54). Bu sayede, kentsel doğa ya da Dubkin'in deyimiyle gizli yerler bir sükûnet alanını yapıyı çevrenin kaosundan ayıran ve insan ile şehrin ağaçları, yabani otları, kuşları ve böcekleri gibi sıradan yaban hayatı arasında köprü kuran bir eşik işlevi görmektedir. Bryson'a benzer bir tutum sergileyen Kaplan (1984, s. 189-197), kentsel doğa zemi-

ninde insanlar ve insan olmayan türler arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir. Kaplan'a (1984, s.195-196) göre kültür ve doğanın etkileşime geçtiği kentsel doğa, insanı ‘ötekisi’ ile buluşturarak “başka dünyalara girme” hissini vermektedir. Kentsel doğayı “mundane nature” (dünyevi/sıradan doğa) adıyla formülize eden yazar ve coğrafyacı Lenore Newman ve çevre politikaları analisti Ann Dale ise Kaplan'ın yaklaşımına ek olarak, kentteki doğanın toplumsallaşma süreçlerine katkısına vurgu yapmıştır. Bu iki düşünür (Newman ve Dale, 2013, s. 402), kültür ve doğaya dair kavramsal tartışmaları işgal eden karışık söylemine; “bu ayırım, doğal ekosistemlerde insan unsurlarının ve insan ekosistemlerinde doğa unsurlarının bulunabileceğini hesaba katmaz” diyerek eleştirel bir bakış getirmiştir.

Newman ve Dale, bir yandan doğanın insan aktivitesinden uzak, ‘vahşi’ ve el değmemiş olması ve diğer yandan insan kültürü ve yerleşkelerinin doğadan kopuk olarak görülmesi gibi kent ve doğayı zıtlastıran geleneksel anlatıların ötesine geçmenin gerekliliğini savunmuştur. Bu perspektife göre, dünya üzerinde insan topluluklarının kültürel aktivitelerinden ve inşa ettikleri kentlerle karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmayan bir dönümlük bir doğa parçası bile bulunmaz ve bu nedenle doğa insanın ‘ötekisi’ değildir (Şekil 9). Bu çerçevede kentsel doğa gerek kentli bireylerin, insan ve insan olmayan türlerin ve kültür ve doğanın yani ötekilerin bulunduğu bir tür arayüzdür. Kentsel doğanın sunduğu etkileşimli ve iletişimsel alan, “grupların ve toplulukların sosyal, politik ve çevresel değişimin bir sonucu olarak dış stresler ve rahatsızlıklarla başa çıkma yeteneğini” güçlendirmektedir (Newman ve Dale, 2013, s. 407). Bu durum yerel ve küresel düzeyde sosyoekolojik bir dayanışma potansiyeli taşımaktadır. Papazın Bağı'nın mevcut sınırlarını ve bu sınırların içinde var olabilen doğal yaşamı da, benzer bir şekilde, 20. yüzyıl başından itibaren alanı çevreleyen sosyoekolojik kültürel ve kentsel aktiviteler ve bir tür sahip çıkma/dayanışma eğilimi etkilemektedir. Newman ve Dale'in tartışmasını da içine alan, söz edilen ekokritik perspektif, Papazın Bağı üzerine olan bu çalışmayı da kapsamına dâhil edecek şekilde genişleyen bir yörünge çizer.

Papazın Bağı, kent içerisinde insana özgü kültür aktiviteleriyle etkileşim içerisinde, doğal bir varlık olarak vücut bulur. Bu nedenle, Papazın Bağı kent ve doğanın ‘bir aradalığının’ bir örneğini sunmaktadır. Benzer şekilde, kent sosyolojisi üzerine uzmanlaşmış olan Kevin

Şekil 9. Doğa ve kültür arasındaki ilişki, geleneksel anlatı ve eko-kritik perspektif.
Kaynak: Buse Ezgi Sökülmez, 2022.

Loughran (2016, s. 312), kent ile doğa arasındaki keskin ayrımların sosyal olarak inşa edilmiş bakış açıları olduğuna işaret ederken, geleneksel, baskın doğa-kültür karşıt ikililiğini kıran ve iki kavramı hibritleştiren yeni bir sosyal çatki önermiştir. Loughran (2016) özellikle *Imbricated Spaces: The High Line, Urban Parks and the Cultural Meaning of City and Nature* adlı makalesinde kentsel doğanın tetiklediği doğa yönelimli toplumsal hareketlere vurgu yapar. Yazar, yeşil anarşist örgütler ve 1970’lerde İspanyol Harlem’indeki genç lordlar gibi radikal yeşil hareketlerden kentsel tarım ve bisiklet paylaşımı gibi radikal olmayan yeşil toplumsal girişimlere kadar kentsel doğa ile ilgili pek çok konuya dikkat çekmektedir. Bu yönüyle tartışmanın odağını bozulmamış bir vahşi doğadan çekip kentsel alana ve doğanın ve şehrin kültürel ve metabolik karmaşasını güçlendirmeye yönelik eylemlere taşımaktadır (Loughran, 2016, s. 327).

Kültür ve doğa arasındaki ilişkiye dair geç 20. yüzyılda ve 2000’li yıllarda gelişen eleştirel literatür, bir yanıyla küresel iklim krizini tanıırken, diğer yanıyla ortaya koyduğu kentsel doğa kavramı ile Papazın Bağı ve benzer doğa-kültür birleşimlerini tartışmak ve açıklamakta kritik bir yere sahiptir. Literatüre göre bir doğa alanının kentsel doğa olarak incelenebilmesi için ilk kriter kentleşme ve

kentleşmenin etkileridir. Kenti ve doğayı, kültürü ve doğayı, insanı ve insan olmayı zıt kutuplara yerleştirmeden aynı kavramsal zeminde tartışan çağdaş kentsel doğa kuramları, kenti yapılı çevre ve doğasıyla birlikte sosyo-ekolojik bir varlık olarak yeniden tanımlamıştır. Kentsel doğa kavramı, bu anlamda, doğal kaynaklar, kent çepçepi ve kent içi yeşil alanları da kapsayacak kent metabolizmasını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen her türlü doğa alanını içeren çok geniş bir kapsama sahiptir. Fakat bu çalışma çerçevesinde Kaplan (1984), Bryson (2011), Newman ve Dale (2013) ve Loughran (2016) gibi kentin içinde kalan doğa parçalarını odak noktası alan ve kentsel doğanın ötekiler arasında eşik olma özelliğini, gündelikliğini ve toplumsallığını ön plana çıkaran yaklaşımlar ve bu yaklaşımların ortaya koyduğu ‘kentsel doğa olma kriterleri’ Papazın Bağı’nın bir kentsel doğa olarak incelenbilmesi ve çalışmanın kuramsal sınırlarının belirlenebilmesi için yol gösterici niteliktedir. Bu kuramsal zemin doğrultusunda kentsel doğanın kentleşme ile olan içkin ilişkisinin yanı sıra kentin yapılı çevresine, keşmekeşine ve ‘anksiyetesine’ tezat oluşturması, ötekileri bir araya getiren bir eşik görevi görmesi ve toplumsallaşmaya ve doğa yönelimli dayanışma biçimlerine aracılık etmesi ayırt edici özellikler olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Papazın Bağı’nın bir kentsel doğa olarak nitelendirilmesi için arazi ve çevresinin kentleşme, kent ve doğa arasındaki eşik görevi görme ve toplumsallaşma ve dayanışmaya etkilerini ortaya çıkaran mikro tarihi yakından incelenmelidir. Alanın modern mikro tarihinde ilk dönüm noktası ise kentsel doğa niteliği kazandığı kentleşme sürecine kadar süregelenmiş olan bağ yaşamıdır.

Bağ ve Bağ Evi Düzleminde İnsan, Yapılı Çevre ve Doğa İlişkisi

Bağ yaşantısı ve bağ evi kültürü düzleminde insan ve doğa arasındaki mekânsal, sosyal ve ekolojik bağlantıların belirginleştirilmesi gereklidir. Bağ evleri yalnızca insan aktivitelerine fiziksel bir ortam sağlamakla kalmaz, doğa oluşumlarını da sosyal birlikteliğin birer unsuru hâline getirirler. Bağ mekânsallığı, doğanın el değmemiş olması ve insan aktivitesinden uzaklığı ile insan kültürünün doğadan kopuk olarak görülmesi gibi kültür ve doğayı zıt kutuplara koyan anlatıların ötesine geçen özellikler gösterir. Bu mekânlarda, insan kültürünün doğanın fazları ve döngüleriyle şekillendiği, aynı zamanda doğal floranın da insan eliyle ehlileştirildiği ve dönüştürüldüğü bir karşılıklı etkileşim ve iç içelik söz konusudur. Nitekim, İlber Ortaylı (2014, s. 113) Ankara’da bağ ve

bağ evi yaşamının çok kültürlü ve doğayla iç içe niteliğine dikkat çekmiştir. Ortaylı “ne akrabalık ne dinî grup aidiyeti ne de sosyal tabakalaşma, semt seçiminde bir etken değildi. Bağ semtlerinde herkesin komşu olabildiği; kuzey rüzgârına tahammül edebildiği takdirde Dikmen, yumuşak bir hava istendiği takdirde Etlik ve Keçiören’in seçildiği görülmektedir.” diyerek Rum, Ermeni ve Müslüman halkın bağ kültürü zemininde komşuluk içerisinde doğayla birlikte bir arada yaşadığına işaret etmiştir. Benzer şekilde, Vehbi Koç (1983, s. 12) *Hayat Hikâyem* adlı otobiyografisinde Ankara’da yazlık bağ evi âdetinin zengin, fakir, Müslüman, Rum, Ermeni ayırt edilmeksizin her aile için geçerli olduğunu belirtmiştir.

Konuya getirilen bir diğer bakış açısı ise José Duarte Riberio, Duygu Cihanger Riberio ve João Santos Duarte’nin (2020, s. 231) Ankara Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanan *A Legacy of Grape: A Socio-Cultural and Spatial Analysis of Ankara’s Wine Production History* (Üzümün Mirası: Ankara’nın Şarap Üretim Tarihine Dair Sosyokültürel ve Mekânsal Bir Çözümleme) makalesinde alıntılanan Baykan Günay söyleşinde bulunabilir. Günay, Ankara’nın bağlarının oluşturduğu doğal ekosistem ile bir sosyal sistem de kurduğunu ve bu sistemin içerisinde Müslümanlar, Ermeniler, Rumlar ve Museviler olmak üzere dört farklı grubun dostluk içerisinde yaşadığını söylemiştir. Günay’a göre “bugün Papazın Bağı’nın adı bu hikâyeyi anlatır.” (Riberio ve diğ., 2020, s. 231). Günay’ın söyleşisinden, eski Ankara bağ kültürünün, kültür ve doğanın iç içe geçtiği bir habitat yarattığı çıkarımı yapılabilir. Ankara bağ ve bağ evi kültüründe yapılı çevre ve doğa bir arada düşünülmektedir ve dönemin çok kültürlü yaşantısı için bir ortam yaratmaktadır. Doğa, 20. yüzyılın başında Ankara kentinden ayrı bir varlık değil; aksine, Keçiören, Etlik, Dikmen, Çankaya ve Esat bölgelerindeki bağlar düzleminde, yapılı çevre ve insan üretimi, kültür kadar temel bir unsurdur. Papazın Bağı ise 20. yüzyılın başında var olan kent ve doğa etkileşiminin Ankara bağ yaşamı düzlemindeki bir kalıntısı ve sembolü

olarak varlığını hâlâ bir kentsel doğa alanı olarak sürdürmektedir.

20. yüzyılın başında Ankara’nın tarihi ve sosyal bağlamı, Papazın Bağı’nın sözlü tarihiyle bir derece örtüşse de eldeki veriler yetersiz kalmaktadır.² Bu yüzden alanın erken tarihi ile ilgili savlar, spekülasyondan öteye geçmemektedir. Ancak, araştırmanın kentsel doğa kavramı tartışmasına altlık oluşturabilecek bir şekilde Papazın Bağı ve daha genel itibariyle bağ ve bağ evi kültürünün bölgede insan, kültür ve doğa ilişkisini kurgulayan mekânsal ilişkiler yarattığı görülmektedir. Bu tarihsel süreçler, Papazın Bağı’nın – Vacit İmamoğlu’nun (2013, s. 5) bağ yaşamı için ifade ettiği gibi – “doğa ve insanın yakınlaştığı” bir ortam yaratma özelliğinin yanında insan etkileşimlerine zemin hazırlayan niteliğinin ön plana çıktığı durumlardır.

1923 yılında Papazın Bağı’nın sahipliği Kuloğlu ailesine geçmiştir. Hamamönü’nde Anadolu’dan topladığı tiftikleri Avrupa’ya ihraç ederek tiftik ticareti yapan Ahmet Kuloğlu’nun eşi Şaziye Kuloğlu için Papazın Bağı arazisini ve bağ evini aldığı söylenmektedir (Erdoğan Kuloğlu, kişisel iletişim, Nisan 2022). Bir rivayete göre Şaziye Kuloğlu, Hayati ve Necati isimli ikiz çocuklarına hamileyken, eşi Ahmet Kuloğlu ona bir ev hediye etmek istemiş; Şaziye Kuloğlu’nun “*çocuğumun meyveyi dalından yiyebileceği bir yer istiyorum*” demesi üzerine Ahmet Bey, Papazın Bağı arazisini satın almıştır (Şinasi Veli Yüney, kişisel iletişim, Nisan 2022). Bir diğer rivayet ise Şaziye Kuloğlu’nun 1923 yılında Cumhuriyet’in ilk ikizlerini dünyaya getirmesi üzerine Ahmet Kuloğlu’nun ona Papazın Bağı’nı hediye etmesidir (Erdoğan Kuloğlu, kişisel iletişim, Nisan 2022). Erdoğan Kuloğlu, tiftik tüccarı olan Ahmet Kuloğlu’nun Avrupa’ya sattığı bir parti malın kârıyla 7000 altın/sarı lira karşılığında bağı satın aldığını belirtmiştir. Şinasi Veli Yüney’e göre bu miktar 3000 altın/sarı liradır. Ahmet ve Şaziye Kuloğlu ve çocukları Hayati, Necati, Hasan, Hikmet ve Türkan, 1935’e kadar Ha-

2 Papazın Bağı arazisinin ve işletmesinin şimdiki sahipleri Kuloğlu ailesi olsa da 20. yüzyılın başında durum farklıdır. Papazın Bağı arazisi ve arazideki bağ evinin bilinen ilk sahibinin Gazapos isimli Ermeni ya da Rum bir papaz olduğu söylenir (Şinasi Veli Yüney, Kişisel İletişim, Nisan 2022). Fakat çalışma çerçevesinde bu iddiaya dair bir kanıt bulunamamıştır. Bunun yanı sıra Topal Osman Olayı’nın 1923 yılında Papazın Bağı arazisinde gerçekleştiği iddia edilir (Şinasi Veli Yüney, Kişisel İletişim, Nisan 2022; Şener, 1998). Topal Osman adıyla bilinen Giresunlu Osman Ağa (1884), olayın geçtiği 1923 yılında Çankaya köşkü muhafız taburu olarak görev alır. Topal Osman Olayı, 1923 yılında o dönemin muhalif görüşünü temsil eden Ali Şükrü Bey’in meclisle yaşadığı gerilimler ve ardından uğradığı suikast sonucunda vuku bulur. Olayın failleri, Topal Osman ve onun askerleridir. Bu olay sonucunda Mustafa Kemal’i koruma görevi için yeni bir muhafız taburu atanmış ve Topal Osman’ın Papazın Bağı’ndaki bağ evi kuşatılmıştır. 1 Nisan 1923’ü 2 Nisan 1923’e bağlayan gecede Papazın Bağı’nda yaşanan çatışmalar sonucunda Topal Osman yaşamını yitirmiştir (Şener, 1998; Hür, 2012; 2014; İnandım, 2013; Cebesoy, 2002; Taşer, 2005).

cettepe Hamamönü'ndeki evlerinde yaşamış, bağı ve bağ evlerini yalnızca avlanma ve bağ bozumu mevsimlerinde aktif olarak kullanmışlardır. Kuloğlu ailesi, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde ekonomik durumlarının bozulması sebebiyle 1935-1936 yıllarında tam zamanlı olarak bağ evlerine yerleşmişlerdir (Erdinç Kuloğlu, kişisel iletişim, Nisan 2022; Çorbacıoğlu, 2000, s. 36) Bu çerçevede, Papazın Bağı, 1923 yılından 1935-1936 yıllarına kadar mevsimlik olarak; 1935-1936 yıllarından 1963 yılında işletme işlevi kazanana kadar sürekli olarak kullanılan bağ ve bağ evi niteliğinde mekânsal özellikleri ile ön plana çıkmıştır. Bu anlamda, daha geniş bağlamda Ankara bağ ve bağ evi yaşantısını; Papazın Bağı mikro ölçekte yansıtır. Dönemin Ankara bağ yaşamı yukarıda bahsedilen ve insan-doğa etkileşimi ile çok kültürlü bir ortama zemin hazırlayan karakterinin yanı sıra; doğal çeşitliliği, zengin florası ve doğal bağlam içinde kendine yer bulan ve bağ yaşamını kurgulayan ana faktörlerden biri olan bağ evleri ile bilinmektedir.

1900 yılı Ankara Vilayet Salnamesi'ne göre 19. yüzyılın 20. yüzyıla bağlandığı dönemde, Ankara'da kuzeyde Keçiören ve Etlük'te, güneyde Altındağ, Dikmen ve Çankaya'da ve şehrin çeperlerinde Haymana, Polatlı ve Çubuk'ta olmak üzere 9.655 adet bağ bulunmaktadır (Riberio ve diğ. 2020, s. 230-231). Bağlar, üzüm üretiminin yanı sıra, yüksek rakımın, yeşil dokunun ve zengin su kaynaklarının bir getirisi olan ve yaz aylarını geçirmek için ideal bir ortam sunan nem, serinlik ve gölge gibi mikro iklimsel özellikleri (İmamoğlu, 2013, s. 22) sebebiyle Ankara halkı tarafından 19. yüzyıldan itibaren yazlık mekânlar olarak kullanılmışlardır. Örneğin, Nejat Akgün (1996, s. 70) yazlık bağ yaşamının sağladığı mikro iklimsel avantajları “insanlar yazları ne pahasına olursa olsun deniz kenarlarına koşup tenlerini yakmayı marifet saymazlardı; onun yerine büyük ağaçların gölgesinde dinlenmek suretiyle daha bir gençleşmek olanağı bulurlardı.” sözleriyle vurgular. Bu çerçevede, insan eliyle yaratılan bağlar ve bunun karşılığında kentte bağ ekosisteminin kültüre olan etkisi gözlemlenebilmektedir. Bağ yaşamı, bir yandan dönemin kent yaşamıyla entegre olan mevsimsel insan hareketlerinin mekânsal zeminini hazırlarken; öte yandan botanik ve zoolojik çeşitliliğiyle doğal yaşama ev sahipliği yapmıştır. Papazın Bağı Ankara bağ yaşamının mikro bir örnekleme olarak botanik ve zoolojik biyo-çeşitliliği başarıyla yansıtmaktadır. Ali İnandım'ın *Milliyet Ankara* için Ahmet Kuloğlu'nun oğlu Hikmet Kuloğlu ile 2013 yılında yaptığı röportajda Papazın Bağı'nın bağ

olarak kullanıldığı dönemde barındırdığı zengin doğa ve biyo-çeşitlilik gözler önüne serilmektedir:

O günkü bağ ortamı şahaneydi. Mesela bağlar arasındaki hududa ‘tonç’ denirdi. Tonçlar, çitle duvarla ayrılmazdı. Rengarenk yasemin, mine, köpek üzümü gibi çiçekler, sarmaşıklarla bölünürdü. Çeşit çeşit meyveler, üzümler, armutlar olurdu bahçelerde. Her şey olurdu; hünnap, şam fıstığı, fındık... sadece Karadeniz fındığından daha sert olur kabuğu. Karadut, Ayaş dutu, muşmula, üvez, ayva, elma, sumak, kayısı, vişne, çokça zerdali... İhtiyaçlarımız için inek, kuzu, tavuk, hindi, kaz yetiştirirdik. Tam bir çiftlikti burası, ahırlarımız vardı. Aramız olurdu. 25-30 tane kara kovan dan 40-50 petekten fazla çıkardı. Fazlası eşe dostta verilirdi, utanırdık para istemeye. Çeşit çeşit kuşu vardı bahçenin, hâlâ da var. Kuşlardan bülbül, saka, florya, fanyota, iskete, ardıç, karatavuk, sığırcık, meşe kargası, sarı asma, papağan (yavru çıkarmış bu yıl), ağaçkakan, arı kuşu, atmaca, çulluk oluyor (İnandım, 2013, s. 2).

İnandım'ın kaleminden anlatılan Hikmet Kuloğlu röportajı, Papazın Bağı, bağ yaşamında hem yabani hem de evcil türleri bir arada barındıran bitkisel ve hayvansal çeşitlilik üzerine fikir vermektedir. Hikmet Kuloğlu, arazinin bölgedeki en verimli arazilerden biri olduğunu söylemiştir. Arazinin mikro iklimi, su kaynakları ve coğrafi özellikleri zengin bir ekosistem yaratmıştır. Bu ekosistem içerisinde yüzyıl boyunca arazideki ağaçlar ve ağaçların geçirdiği süreçler dikkat çekmektedir. Röportajda Hikmet Kuloğlu, Kuloğlu ailesinin 1923'te bağı satın aldığı arazide ağaç bulunmadığını belirtir. Kuloğlu'na göre bunun sebebi “Horasan harcıyla yapılmış” arklardır ve bağın ilk sahibi olan papaz, künkleri ‘sansar’ yani ağaç kökleri sarmasın diye araziye ağaç dikmemiştir (İnandım, 2013, s. 2). Kuloğlu ailesi, 20. yüzyılın başında bağ yaşamına uygun olarak, alana çoğunlukla armut, elma, dut, kiraz, vişne, üzüm, muşmula, erik, ceviz ve fındık gibi meyve ağaçları dikmiştir. 1963 yılında Papazın Bağı'nda ekonomik aktivitenin başlaması ile, Kuloğlu ailesi araziye meyve ağaçları yerine işletme işlevine yönelik çam, çınar, söğüt gibi gölge yapan ağaçlar dikmeye başlamıştır. Bağdaki bu işlevsel değişim doğal yaşamda bir karşılık bulmuştur.

Başlangıçta Cennet Bahçesi ve Yeşil Vadi gibi farklı isimlerle anılan Papazın Bağı işletmesinin 1963 yılında faaliyete geçmesine dair farklı ifadelerle rastlanmaktadır. Bun-

lardan en yaygın olanı, Şaziye Kuloğlu'nun bağı ziyaret eden ODTÜ öğrencilerine çay ve gözleme ikram etmesi ve misafirperverlikten hoşlanan öğrencilerin ilerleyen zamanlarda çayı ve gözlemeyi para ile satın almak istemesiyle bağın işletme işlevi edinmesidir (Çorbacıoğlu, 2000, s. 36). Bir diğer hikâye ise Hikmet Kuloğlu'nun askerlik görevini tamamladıktan sonra İstanbul'da kardeşi Hasan'ı ziyarete gitmesi ve İstanbul'daki Rum çay bahçelerinden esinlenerek benzer bir ticari mekân açmaya karar vermesi sonucunda bağda ticari aktivitenin başlamasıdır (İnandım, 2013, s. 2). 1960'lı yıllarda bu bölgeye ulaşım sağlayan toplu taşıma sayısı ve kapasitesi yetersiz olsa da Papazın Bağı, her kesimden misafir ve müşteriyi ağırlayarak popülerlik kazanmıştır. Ankara halkının yanı sıra Zeki Müren, Adnan Şenses, Abdullah Gül, Deniz Baykal gibi sanat ve siyasetin önde gelen isimleri tarafından ziyaret edilmiş; medya ve sanat alanlarına konu olmuştur (Çelik, 2017). Papazın Bağı'nın popüler tarihçesinden yola çıkılarak, ticari işletmenin kent hafızasında önemli bir yer edinip kent ve kentsel doğa arasında bir köprü görevi gördüğü sonucuna varılabilir. Öte yandan, kentsel doğa parçasının kent ile olan iç içeliğinde belirleyici olan ekonomik aktiviteler, aynı zamanda alanın florasındaki dönüşümleri tetiklemiştir. Yukarıda belirtildiği gibi bağın işletme işlevi almasıyla, Kuloğlu ailesi alana

meyve ağaçları yerine gölge yapan ağaçlar dikmiştir. Bunun sonucunda işletme için dikilen gölge yapan ağaçların büyümesi ve meyve ağaçlarını gölgede bırakmasıyla meyve ağaçları 'boğulur' ve meyve vermemeye başlamıştır (Şinasi Veli Yüney, kişisel iletişim, Nisan 2022; Erdinç Kuloğlu, Kişisel İletişim, Nisan 2022). Alanın güncel durumuna bakıldığında florada, gölge yapan ağaçların baskın olduğu görülmektedir. Yani, yüzyıl başında ağaçsız olan alan, Kuloğlu ailesi tarafından bağ yaşamına uygun olarak önce meyve ağaçlarıyla donatılmış; sonrasında ekonomik aktivitenin işleyişi için – müşteriler gölgesinde oturabilsin diye – gölge yapan ağaçlarla değişime uğramıştır. Bu yönüyle Papazın Bağı, doğanın ve özellikle kentsel doğanın, insan ve insan kültüründen uzak, keskin sınırlarla ayrılmış bir 'yaban' hayatı şeklinde var olmadığını; aksine insan aktiviteleriyle iç içe dönüştüğünü ve varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Papazın Bağı'ndaki bağ evi yaşamı yüzyıl ortasında Ankara bağ kültürüyle birlikte yavaş yavaş sönümlenmiştir. Şeref Erdoğan'ın, *Ankara'm* adlı kitabında "bugün tarihe göç eden ve mazide tatlı bir hayal olan âdetlerden birisi" olarak bahsettiği (1965, s. 164) ve sezonluk olarak Nisan-Ekim ayları arasında sürdürülen yazlık bağ evi kültürü, 20. yüzyılın ilk yarısında da devam ettirilmiş; II. Dünya Savaşı ile gelen sosyal ve ekonomik

Şekil 10. Arazi içerisindeki yıkılmış olan bağ evinin konumu. Kaynak: Buse Ezgi Sökülmez, 2022.

Şekil 11. Alanda bulunan eski bağ evi, 20. yüzyıl ortası. Kaynak: Şinasi Yüney.

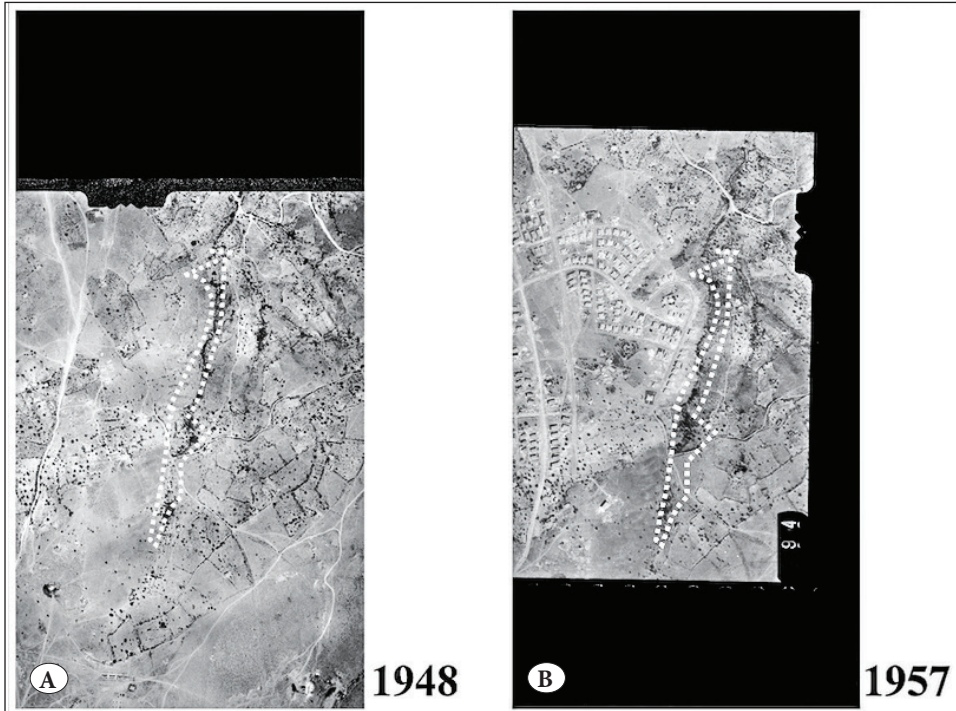

dönüşümlerin ve 1950'lerden itibaren kentleşmenin etkisiyle terkedilmiştir (Türkyılmaz, 2012; Ortaylı, 2014, s. 113). Kuloğlu ailesinin 1923-1935/1936 yılları arasında mevsimlik olarak 1935/1936 yıllarından itibaren tam zamanlı olarak sürdürdükleri bağ evi yaşamı ise 1970'li yıllarda aile apartman hayatına geçene kadar devam etmiştir. 1970'li yıllardan itibaren meyve deposu olarak kullanılmaya başlanan Papazın Bağı bağ evi (Şekil 10 ve 11), 1990'lı yıllarda toprak kayması sonucu yıkılmıştır (Şinasi Veli Yüney, kişisel iletişim, Nisan 2022; Erdinç Kuloğlu, Kişisel İletişim, Nisan 2022). Araştırma sürecinde Papazın Bağı bağ evinin mekânsal özelliklerine dair bir veriye ulaşılamasa da bu konuyla ilgili Ankara'da dönemin bağ evi yapıları üzerinden fikir yürütülebilir.

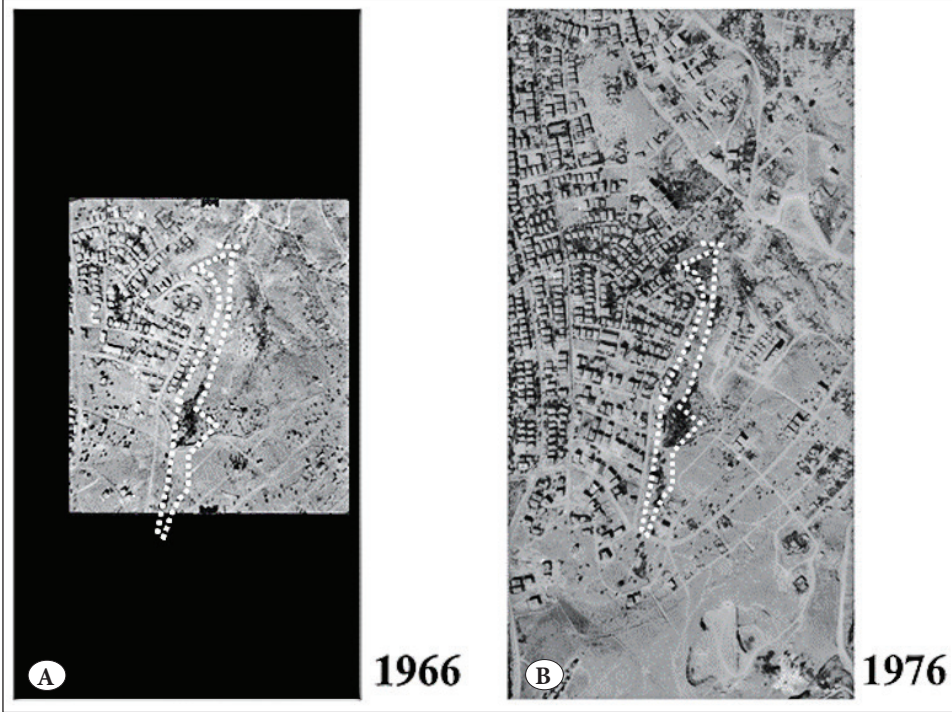
Fuat Gökçe ve Nimet Özgönül'ün (2001, s. 277) yaptığı analize göre Ankara bağ evleri büyük yeşil alanlar içerisinde birbirinden ayrıık vaziyette konumlanmış, iki-üç katlı, servis hacimlerini ve ıslak hacimleri içinde barındıran ve içe kapanık forma sahip yapılardır. İçinde buldukları geniş yeşil alanlar içerisinde, bağ evi yapısı haricinde, çardak ve havuz gibi yan yapılara rastlanır. Bağ evi planları karniyarık yani orta sofalı plan tipine göre yapılmış olup; yazlık ve kışlık kullanılan geleneksel Ankara evlerinin içerdiği ahır, depo, hela, mutfak, oda

ve sofa gibi fonksiyonlara sahiptirler. Veriler yetersiz olsa da bağ evlerinin geleneksel Ankara evlerinin bütün işlevlerini karşılaması durumu, Papazın Bağı bağ evinin 1930'lardan 1970'lere kadar tam zamanlı kullanılmasını açıklar niteliktedir. Bu evlerde insan ve doğa arasındaki etkileşim mekânsallık kazanır; insan, doğanın mevsimsel döngüleriyle gündelik aktivitelerine ve mekân kullanımına yön verir ve aynı zamanda bitki örtüsü, toprak ve su gibi canlı ve cansız doğal varlıklar insan aktiviteleri sonucunda dönüşüme uğrar. Yazlık/kışlık mekân kullanımların farklılaşması, sıcak havalarda ağırlıklı kullanılan mekânların açık ve yarı açık mekânlar oluşu, kışın ise iç mekân yaşantısının önem kazanması, bağ evlerinin 'insanın doğayla yakınlaştığı' yerler olduğunu, bağ evi kültürünün ise insan ve doğa arasındaki karşıt ikililiği ortadan kaldırdığı argümanını örnekler niteliktedir.

1970'lerin başlangıcı Kuloğlu ailesinin Papazın Bağı arazisi içerisindeki yaşamsal ve mekânsal pratiklerinin tam anlamıyla dönüştüğü yıllardır. Bu yıllarda, onlar da pek çok Ankaralı gibi, artan kentleşme ile birlikte arazideki doğayla etkileşim içerisindeki yaşantıdan apartman yaşantısına geçmişlerdir (Erdinç Kuloğlu, Kişisel İletişim, Nisan 2022). Papazın Bağı arazisinde 1960'lı yıllarda başlayan ticari aktivite ve bağ evinin meyve deposu olarak

Şekil 12A ve 12B. 1948 ve 1957 yıllarına ait hava fotoğraflarında Papazın Bağı. Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü.

Şekil 13A ve 13B. 1966 ve 1976 yıllarına ait hava fotoğraflarında Papazın Bağı.

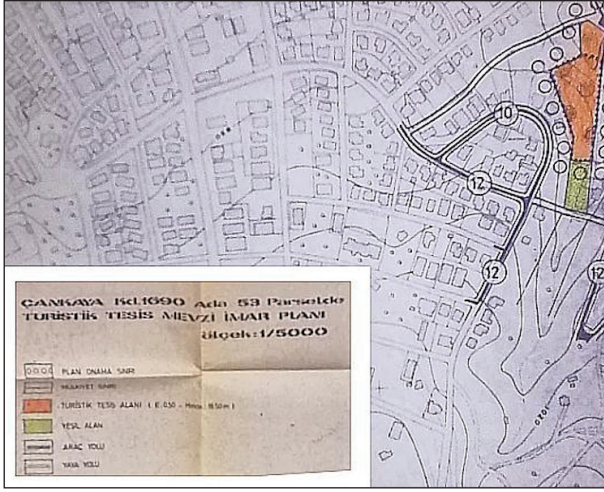
Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü.

kullanılmaya başlanması, araziye yeni bir çehre kazandırmıştır. 1970’li yıllar aynı zamanda arazinin çevresinin de tam anlamıyla dönüştüğü ve kentsel karakter kazandığı yıllardır. 1940’larda içinde yer aldığı Gaziosmanpaşa bölgesinde henüz kentleşme başlamış değildir, 1950’lerde bölgede ilk apartman bloklarının inşa edildiği görülür (Şekil 12A ve 12B). 1960’larda yapılan bazı yasal düzenlemeler, arazinin çevresini 1970’lerden başlayarak yapılaşmış bir duruma getirirken doğal alanın mevcut sınırlarını da ortaya çıkarır. Aynı zamanda Papazın Bağı’nın kentsel doğa olarak değerlendirilmesi, çevresinde gerçekleşen ‘vahşi’ kentleşmeyi takip eden insan-doğa etkileşimindeki değişiklikler ile birlikte gelmektedir.

Kentleşme ve Kentsel Doğa

1940’lı ve 1950’li yıllarda Papazın Bağı alanının yakın çevresi – güncel durumundan farklı olarak – bahçe içinde seyrek konumlanmış konut yapılarından oluşan bir dokuya sahiptir. Gaziosmanpaşa Bölgesi’nde 1950’lerde başlayan kentleşme bu yıllarda Papazın Bağı’nın yakın çevresine henüz ulaşmamıştır. Papazın Bağı ve çevresinin, günümüzdeki apartman bloklarıyla çevrili, doğa ve yapılar arasında ikili bir durum ortaya koyan formunu almasına neden olan yoğun kentleşme sürecini tetikleyen en önemli gelişmelerden birinin 1965 tarihli Kat Mülki-

yeti Kanunu olduğu söylenebilir. 1965 tarihli 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu yeşil arsalarda ‘çoklu mülkiyet’ ve ‘kat mülkiyeti’ uygulamalarını ortaya koyar (Kat Mülkiyeti Kanunu, 1965). Bu kanunla birlikte daha önce çok katlı ve yoğun yapı yapılması yasal olanaklar dahilinde olmayan bölgelerin ‘çoklu mülkiyetli’ ve ‘kat mülkiyetli’ imarı olanaklı kılınmıştır. Papazın Bağı alanının çevresindeki yoğun kentleşmeyi olanaklı kılan bir diğer yasal düzenleme, 1968 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Ankara Bölge Kat Nizamı Planlarına dair nottur. Bu planlara göre Çankaya bölgesinde artan nüfusun ihtiyacını karşılamak için yeni yapılarda izin verilen kat sayıları artırılmıştır (Ankara Bölge Kat Nizamı, 1968). Seyhan Kayası’nın (2005) tartıştığı gibi, hem 1965 Kat Mülkiyeti Yasası hem de 1968 Bölge Kat Nizamı Planları, Ankara kenti genelinde 1970’li yıllardan itibaren yüksek ve yoğun kentsel bağlamın oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin, Papazın Bağı’nın yakın çevresini de derinden etkilediğini söylemek mümkündür. 1950’li yıllarda Papazın Bağı ve yakın çevresinde yoğun kentleşme izlerine rastlanmazken (Şekil 12A ve 12B), bahsedilen yasal değişimleri takiben 1960’lı ve 1970’li yıllarda Papazın Bağı’nın yakın çevresinde yoğunlaşan bir kentleşme görülmektedir (Şekil 13A ve 13B). Böylelikle kentsel doğa parçasının günümüzdeki sınırları, artan nüfus ve

Şekil 14. 1970 tarihli Tapu Kadastro Müdürlüğü haritasında Papazın Bağı.

Kaynak: ABB Papazın Bağı dosyası.

hızlı kentleşme sonucu 1970'li yıllarda yeni inşa edilen apartman bloklarının belirlenmesiyle biçimlenmiştir. 1970'lerden önce Papazın Bağı'nı çevreleyen bölgede, doğal ve yapı çevre ayrımı keskin bir şekilde yapılamaz ve doğa ve kültür arasındaki karşılıklı etkileşim seyrek dokulu bahçe içinde konutlar olarak eski bağ yaşantısını anımsatmaktadır. 1970'lerle birlikte ise arazi, yoğun kent dokusu içerisinde saklı olarak kalmış bir doğal alan olarak ayırt edilebilmektedir.

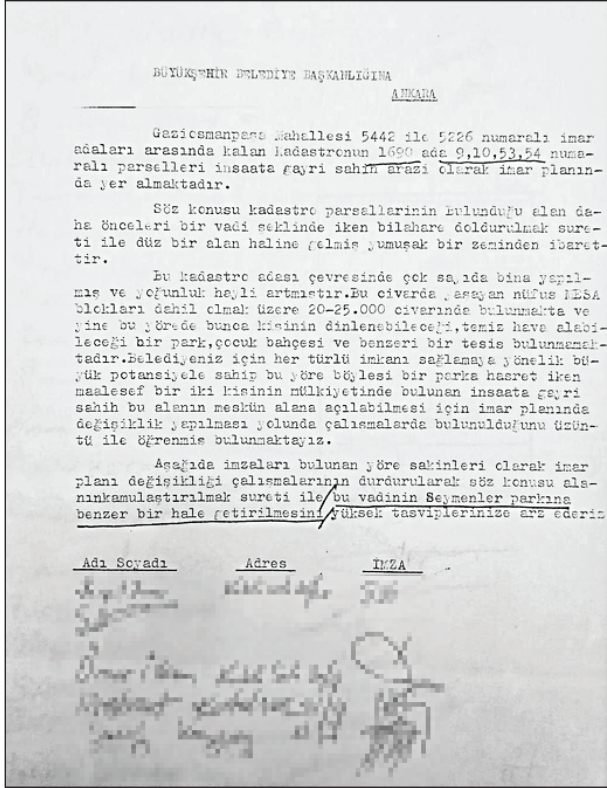
1970'li yıllarda hız kazanan kentleşmenin etkileri Papazın Bağı'nın çevresinde gözlemlenirken, Papazın Bağı arazisi için yapılan ilk planlardan biri Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 1970 yılında çizdiği bir haritadır. Şekil 14'te yer alan bu haritada, Papazın Bağı arazisinin Filistin Sokağı'nın kuzeyinde kalan kısmı 'turistik tesis alanı' ve 'yeşil alan' olarak gösterilirken, Filistin Sokağı'nın güneyine dair bir kayıt mevcut değildir (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 1970).

Erdinç Kuloğlu ve Şinasi Veli Yüney'e göre (kişisel iletişim, Nisan 2022) göre bu apartman bloklarından ilki 1970'li yılların başında inşa edilen ve Kuleli Caddesi üzerinde Papazın Bağı'nın ana girişinin yanında yer alan Sema Apartmanı, ikincisi ise Kuloğlu ailesi aile apartmanı olarak inşa edilmiş Avcılar Apartmanı'dır. Betonarme karkas tekniğiyle inşa edilen ilk apartmanlar, Papazın Bağı kentsel doğa alanının yakın çevresinde bugün de mevcuttur. Bu apartmanları takiben, 1970'li yıllarda Pa-

pazın Bağı arazisinin çevresine pek çok başka apartman bloğu inşa edilmiştir. Bu yeni yapı düzeni, alanın yakın çevresiyle kurduğu tezatlık ilişkisini başlatır. Öte yandan 1970'li yıllarda alan, kent içerisinde bir ticari işletme ve doğal alan olarak okul toplantıları, arkadaş grupları toplantıları, aile piknikleri ve evlilik törenleri gibi insanların bir araya gelmesine dayalı rekreasyon aktivitelerini içermektedir. Bu aktiviteler, arazinin 1970'li yıllardan itibaren çevresindeki 'vahşi' kentleşmeye rağmen kavramsal açılımları yukarıda sağlanan bir kentsel doğa alanı olarak anlaşılabilmesini sağlamaktadır.

1980'li yılların başına gelindiğinde doğal alanının batısındaki yapı düzeni sıra apartmanlar şeklinde tamamlanmaya başlamıştır. Öte yandan doğusundaki apartman düzeninin henüz gelişmekte olduğu görülmektedir. Bu sırada, alan 1983 tarihli İmar İdare Heyeti kararına göre 'Gayri Müsait Arazi ve 'Yeşil Alan' olarak belirlenmiş ve Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü tarafından yakın çevresi ile birlikte imar planı çizilmiştir (T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü, 1983). Bu imar planının ardından, Papazın Bağı'nın ve çevre arazilerin mülk sahipleri dilekçe yoluyla belediyeye müracaatta bulunmuşlardır (Papazın Bağı Vadi Sakinleri, 2019). Bu dilekçelerde, birkaç karşıt görüş ön plana çıkmaktadır. Alanın içerdiği parsellerin gayri müsait arazi ve yeşil alan olarak belirlenmesine arazi sahiplerinden bir kısmı itiraz etmişlerdir. Bir kısmı vergilendirilmemek üzere vergi dairesine yeşil alan olarak arzını talep etmiştir. Çevre parcel sahipleri ise vadinin 'Seğmenler Parkı' benzeri ıslahı ve yeşil alan düzenlemesinin yapıp çevreye kazandırılmasını istemektedir (Şekil 15). 1980'li yılların sonuna gelindiğinde, kentsel doğa arazisine kuzey-güney yönünde ince uzun formunu veren ve araziye kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde sınırlayan yapı düzeni artık bugünkü hâlini almıştır. Alanla ilgili 1980'li yıllarda ihtilafa neden olan yapılaşma veya düzenlenmiş vadi formunda bir yeşil alana dönüştürülme önerilerinin hiçbirinin gerçekleşmediği görülmektedir (Şekil 16A ve 16B).

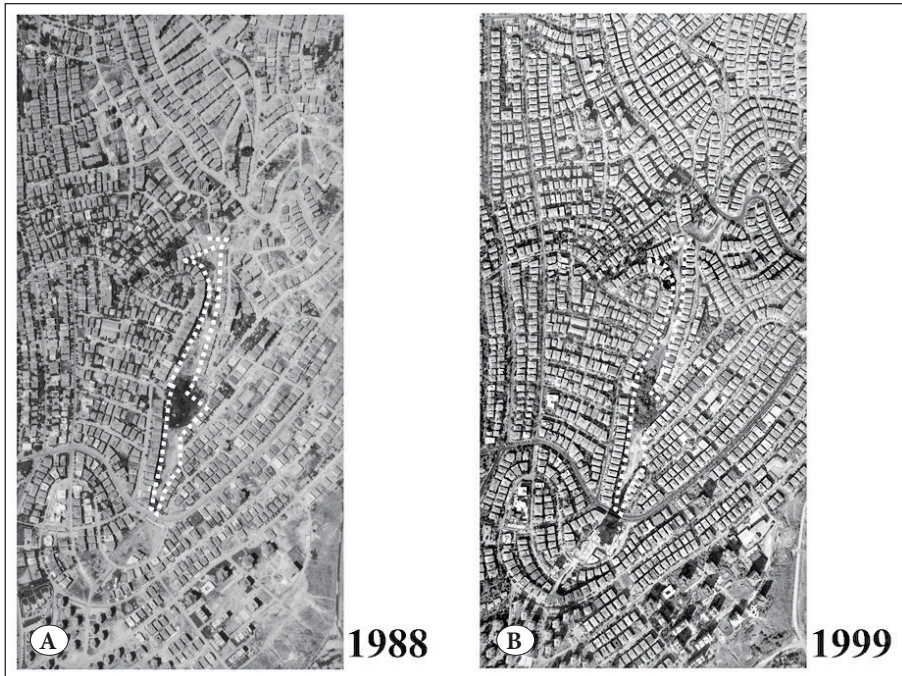
1991 yılında Çankaya Belediyesi 'Yeşil Yol' olarak adlandırdığı Filistin Sokağı'nın kuzeyi ve güneyindeki parselleri içeren ve Papazın Bağı arazisini 'park ve rekreasyon alanı' olarak tanımlayan bir belediye meclisi kararı almıştır. 1998 yılına dek bu karara uygun imar planları çizilmiştir (T.C. Çankaya Belediyesi Belediye Meclisi, 1991). 1990'li yıllarda bir diğer önemli gelişme ise, Prof. Dr. Gönül Tankut'un başkanlığını yaptığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 1994 yı-

Şekil 15. Çevre parsel sahiplerinin Papazın Bağı ile ilgili belediyeye vermiş olduğu dilekçe (1983-1988).

Kaynak: ABB Papazın Bağı dosyası.

ında Güven Parkı, Kurtuluş Parkı ve Abdi İpekçi Parkı ile birlikte Papazın Bağı'nın arazisi içerisindeki 13.221 metrekarelik alanının yer aldığı bir alan listesini 'Birinci Derece Doğal Sit Alanı' olarak tescillemesidir (T.C. Kültür Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 1994). Bu yüzden alanın gelecekte kamulaştırılmasına dair tasarımlar içeren 1998 tarihli imar planı hem Kuloğlu ailesi hem de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ile Çankaya Belediyesi arasında bir çatışmaya neden olmuştur. Naile Yüney ve Necati Kuloğlu tarafından belediyeye 1998 yılında verilen dilekçe "alanın 1923'ten beri ailenin malikliğinde, kamuya açık bir yeşil alan olarak korunmasına karşın, belediye tarafından yeşil alan olarak ilan edilmesinden doğabilecek mağduriyetlerinin önlenmesi" arzını içermektedir. Çankaya Belediyesi tarafından hazırlanan 1998 imar planı, alanın parselasyonunu ve park alanı olarak projelendirilmesini öngörmüştür (T.C. Çankaya Belediyesi Belediyesi İmar Müdürlüğü Şehir Planlama Şube Müdürlüğü, 1998). Kültür Bakanlığı tarafından iptali istenen bu imar değişikliği planı, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından da uygun görülmemiştir. 1990'lı yıllardaki bu gelişmeler, alanın ihtilafı durumuna bir kez daha işaret eder ve kent içerisinde var olan doğal alanların korunmasına yönelik farklı kurumlar ta-

Şekil 16. 1988 ve 1999 yıllarına ait hava fotoğraflarında Papazın Bağı ve yakın çevresi. Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü.

Şekil 17. Basılı medyada Papazın Bağı, 18.10.1998 tarihli Milliyet Gazetesi haberi.

Kaynak: ABB Papazın Bağı dosyası.

rafından, farklı zamanlarda atılan adımları gözler önüne sermiştir. Sözlü tarihe göre 1990'lı yıllarda bağ evinin yıkılması, alanın mesken özelliğine dair son kalıntıları da ortadan kaldırmıştır. Bu durum, alanın kent içerisinde geriye kalmış bir doğa parçası olma algısını güçlendirmiştir. Aynı zamanda Papazın Bağı, belediyeler ve ilgili bakanlıkların, mülk sahiplerinin ve çevre halkının farklı beklentileri ekseninde, kent içerisinde bir yeşil alan olarak fikir ayrılıkları ve çatışmalar üretmeye başlamış ve bu çatışmalar medyaya da yansımıştır (Şekil 17).

Takip eden 2000'li yıllarda kentsel doğa alanının hikâyesinin çok aktörlü yapısına dâhil olan bir diğer aktör meslek odalarıdır. 2005 yılında Ziraat Mühendisleri Odası, arazi içinde var olan 20'li yaşlarında 7 adet meyve ağacı ve 40'li yaşlarında bir adet çınar ağacının kesildiğine yönelik bir hasar raporu hazırlamıştır (Zira-

at Mühendisleri Odası, 2005). Bu rapora karşılık Hikmet Kuloğlu'nun Ziraat, Orman ve Çevre Mühendisleri Odalarına verdiği dilekçede, kesimi yapılan 1 adet ağaç ve 2 adet yüksek çalının "anıt ağaç olma özelliği olmadığı" ve Kültür Bakanlığı ve Çankaya Belediyesinden alınan izinler ile kesildiği; yani odanın hazırladığı raporun bilimsel olmadığı argümanları yer alır (Kuloğlu, 2005). Ağaç kesimlerine dair dosya bu dilekçe ile kapanmıştır. 2000'li yıllardan bir diğer önemli gelişme, 2015 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'dır. Plan çerçevesinde arazinin 1. Derece Doğal Sit Alanı olarak belirlenmiş kısmının haricinde olan alanı, 'homeofis' ve 'ticari rekreasyon alanı' olarak belirlenip, emsal ve maksimum yükseklik (Hmax) değeri artırılmıştır. Buna karşın Çankaya Belediyesi tarafından açılan itiraz davasında, belediye, vadinin Ankara'da yeşil alan ve sosyal donatı eksikliğine karşın var olan alanların da yok edilmemesi gerekliliğini belirterek planın iptalini istemiştir. İdare Mahkemesi "ticari rekreasyon ve homeofis olarak belirlenmesine ilişkin plan değişikliğinin bilimsel dayanaktan yoksun olduğu ve plan değişikliğini gerektiren zorunlu koşulların bulunmadığına" ve "iskâna uygun olmayan alanların imara açılmasının uygun olmadığına" bilirkişi raporu sonucu karar vermiştir (T.C. Ankara 18. İdare Mahkemesi, 2015). İdare Mahkemesinin bu kararı Ali Cengizkan'ın Ankara vadileriyle ilgili yazdıklarıyla benzer doğrultudadır. Cengizkan'a göre inşaatı zor olan dere yatakları ve vadiler ve uçurum alanları yetersiz inşaat teknolojileri nedeniyle yapılaşmamakta ve bu alanlar çoğunlukla yeşil alan olarak kalmaktadır. Arta kalan bu yeşil alanlar ise kasıtsız olarak ortaya çıkar (Cengizkan, 2005). Yani Papazın Bağı'nın su yatağı ve vadi oluşu, yapılaşmasının önündeki engellerden bir diğeri olabilir. Bu anlamda kent içerisinde tasarlanmadan kalmış ve kasıtsız olarak formu belirlenmiş olan arazinin oluşumunda arazinin kendi doğal yapısının önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

2015 yılında arazinin sahiplerinden olan Sinan Özkan, söz konusu birden çok yetişmiş ağaç içeren araziye kamulaştırma bedeli ödenmeksizin ve kamulaştırma kararı tarafına tebliğ edilmeksizin arazi sınırındaki Kuleli Sokağı Turgutlu Sokağa bağlayan noktaya yol ve merdiven yapan Ankara Büyükşehir Belediyesine dava açmıştır. Bu dava sonucunda yazılan bilirkişi raporunda Ankara Büyükşehir Belediyesinin Özkan'a ödemesi gereken tutar belirlenmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesinin verdiği yanıtta, davanın muhatabının arazi içerisinde

geçirilen yolun 12 metreden az olması nedeniyle Çankaya Belediyesi olması gerektiği ve arazinin bu bölümündeki yetişmiş ağaçların bölgede binası bulunan LÖSEV tarafından dikildiği savunması yer almaktadır. Aynı yılda arazi maliklerince, alanın belirsiz durumu nedeniyle birden çok kamulaştırmasız el atma davası açılmıştır. Emsal Yargıtay kararları nedeniyle sorumluluğu Çankaya Belediyesi'ne ait olacak şekilde, kamulaştırma külfeti altına girilmeden, alanın yeniden planlanması gerekliliği tartışılmıştır (T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü İmar Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 2015). Kamulaştırılmasının önünde çeşitli bütçe engelleri olan arazinin çok aktörlü yapısından kaynaklanan durumundaki belirsizlikler, 2000'li yılların başlangıcındaki mikro tarihini domine etmiştir. Bu yıllarda aynı zamanda bir ticari işletme olma özelliğini sürdüren kentsel doğa parçası, pek çok Ankaralının serbest zaman aktiviteleri için bir araya geldiği, boş zamanlarını geçirdiği, kent içinde neredeyse 'saklı kalmış' bir doğa parçası olarak var olmaya devam etmektedir (Şekil 18).

Takip eden yıllarda gerçekleşen önemli sayılabilecek diğer bir gelişme 2017 yılında Çevre ve Turizm Bakanlığı

kararıyla yapılan inceleme ile arazi içerisindeki 13.221 metrekaarelik 1. derece doğal sit alanı olan alanın, bilirkişi raporu ile statüsünün değiştirilmesidir. Böylece alan 1. derece doğal sit alanı statüsünden "Nitelikli Doğal Koruma Alanı" statüsüne geçmiştir (Ankara 2 Nolu Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu, 2017). Hayati Kuloğlu'nun aktardığına göre bu statü değişikliğinin nedeni alan içerisinde endemik tür olarak belirlenmiş bir ağaç topluluğu olmamasıdır. Buna karşın arazide var olan 6 tane asırlık çınar başlıca olmak üzere kara ağaç ve benzeri ağaç türleri kayıt altındadır. Yeni ağaçlandırma haricinde, bu ağaç topluluklarına budama yapılırken dahi izin alınması gerekmektedir (Hayati Kuloğlu, kişisel iletişim, Nisan 2022). Takip eden ve artık günümüz olarak nitelendirilebilecek 2021 yılında, Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi'nin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Dairesine ilettiği bir iç yazışma, alanın bir kez daha yeni bir imar planının eşiğine geldiğini gösterir. Bu dilekçede, 2017 tarihinde 'Nitelikli Alan' ve 'Park' olarak belirlenen alanda, Koruma Amaçlı İmar Planı ve Uygulama İmar Planı çalışması yapılması için adımlar atılmıştır (T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü İmar Şehircilik Dairesi Başkan-

Şekil 18. Papazın Bağı, 2000'li yıllar.

Kaynak: Ali Zarifzade.

lığı, 2021). Koruma amaçlı imar planı ilk defa Papazın Bağı'nın planlama süreçlerinde gündeme gelmiştir. Bu tür bir planın, içerisindeki gölge yapan ağaçları ve anıt ağaçları içeren zengin florasını koruyacak ve aynı zamanda doğanın ev sahipliğinde gerçekleşen boş zaman aktivitelerini teşvik edip devamlılığını sağlayacak bir özellikte olup olmadığı henüz belirsizdir. Papazın Bağı'nın Ankara Büyükşehir Belediyesi, Çankaya Belediyesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Meslek Odaları gibi birbirinden ayrılan görüşleri olan birçok devlet kurumunun rol oynadığı yasal süreçler bir yandan kurumlar arası çatışmalara, öte yandan bütçe engellerine takılmıştır. Güncel statüsü 'kamulaştırmaz el atılan arazi' olan Papazın Bağı, özel mülkiyete tabidir, imara açık değildir ve kamuya açık alan olma özelliği göstermektedir. Papazın Bağı'nın çok katmanlı tarihi, kasıtsız olarak oluşmuş sınırlarını ve formunu, içerisindeki doğanın neden ve nasıl 'saklı kalmış' bir görünümü olduğunu açıklar niteliktedir. Bütün bu faktörler, kentsel doğa örneği olarak Papazın Bağı'nın insan aktiviteleri ile etkileşim içerisinde nasıl oluştuğu, günümüze kadar nasıl korunarak geldiği ile oluşma ve gelişme süreçlerindeki faktörlerin neler olduğu sorularına ışık tutabilir.

Sonuç ve Tartışma

Papazın Bağı, konu olduğu imar projeleri, koruma kararları ve davalarla zaman zaman gündeme gelen nitelikli bir doğal koruma alanı ve ticari bir işletmeyi içeren bir arazidir. Ankara Gaziosmanpaşa bölgesinde yoğun bir konut dokusu içinde konumlanan doğal mekân mimarlık ve kent gündeminde kentleşmeye karşı aldığı pozisyonla ön plana çıkmaktadır. Papazın Bağı'nın bir kentsel doğa parçası olarak kentte insan ve doğa etkileşimlerine zemin hazırlaması ise çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Alanın kentsel doğa kavramı çerçevesinden bir okuması yapıldığında, doğa ve kent arasındaki ayrımın çözünmesinin gözlemlenebildiği bir mekânsallıkla ve zengin bir biyoçeşitlilikle karşılaşılır. Bu ekosistemin günümüzde çevresindeki yoğun kent dokusu içinde sıkışıp kalmış durumu, kentsel doğa olarak okunmasını olanaklı kılmaktadır (Şekil 19). Bu durum Papazın Bağı'nın mikro tarihine ve hâlihazırdaki durumuna, kentsel doğa kavramsal perspektifi üzerinden bakıldığında daha iyi anlaşılır.

Yukarıda "Kentsel Doğa" başlığı altında detaylı olarak incelenen kentsel doğa literatüründe, bir alanın kentsel doğa sayılabilmesi için gözetilen ilk kriterin, kentleşme ve kentleşmenin etkileri olduğu görülmektedir. Kentsel

Şekil 19. Kent dokusu içinde Papazın Bağı'nın yapılarla tanımlı sınırlarını ve içerisindeki nitelikli doğal koruma alanını gösterir harita.

Kaynak: Buse Ezgi Sökülmez, 2022.

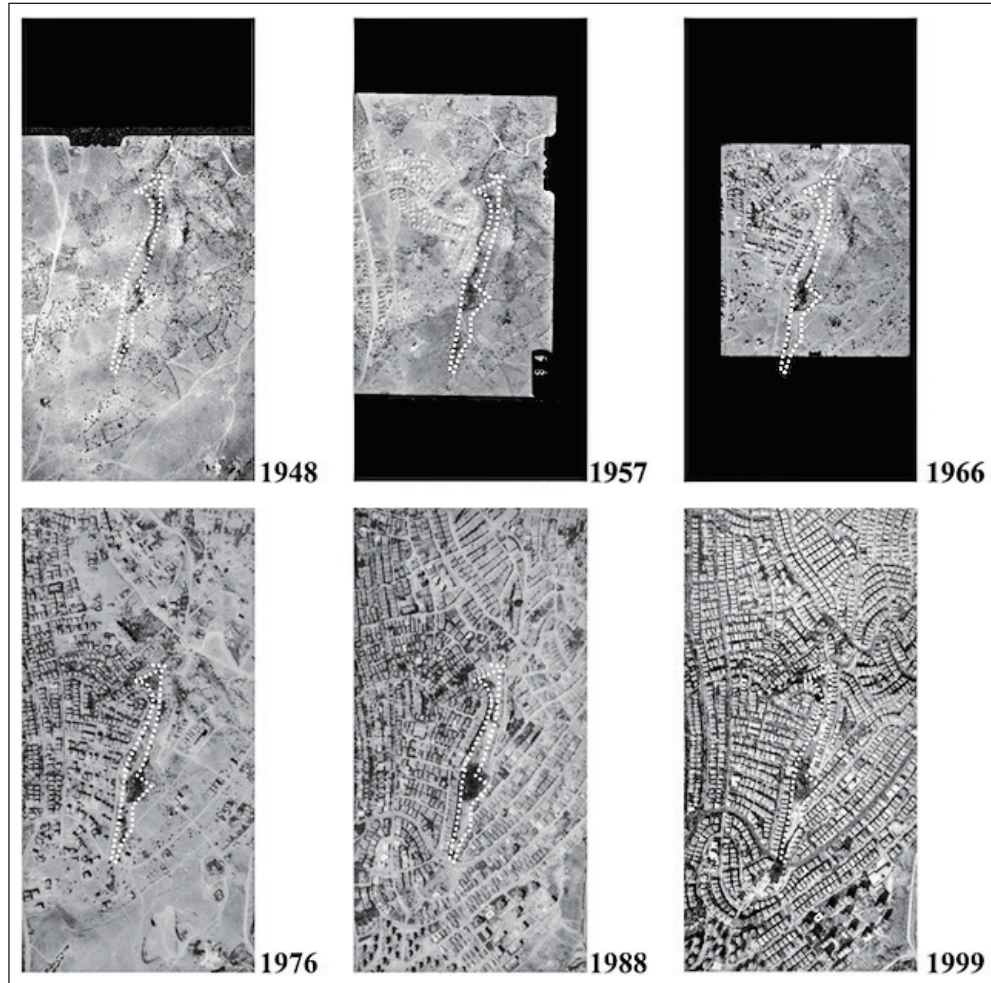
doğa kavramsal zemininde kent, insan kültürünün, yapı çevrenin ve doğanın iç içe geçtiği sosyoekolojik bir varlık olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu çerçevede kentsel doğa, doğal kaynakları, kent çeperi ve kent içinde yer alan yeşil alanları, yani kent metabolizmasını direkt ya da dolaylı yollardan etkileyen her türlü doğal alanı kapsamaktadır. Ancak bu makale çerçevesinde vurgulanmak istenen Papazın Bağı'nın bir kentsel doğa alanı olarak var olma biçimi Kaplan (1984), Bryson (2011), Newman ve Dale (2013) ve Loughran gibi düşünürlerin formüle ettiği kentin içinde kalan ve kent ile doğa arasında eşik görevi gören gündelik ve toplumsal kentsel doğa parçaları referans alınarak analiz edilebilir. Papazın Bağı çağdaş kent içinde sıkışmış eşik niteliği taşıyan doğa parçalarını ifade eden ve Kaplan'ın "nearby nature" (yakındaki doğa), Bryson'ın "commonplace nature" (sıradan/alelade doğa), Newman ve Dale'in "mundane nature" (dünyevi/sıradan doğa) ve Loughran'ın "imbricated space" (birbirine geçmiş mekan) olarak adlandırdığı kentsel doğa görüşüne yakın bir çizgi çizmiştir. Adı geçen yazarlar mahalle parkları, refüjler, avlular, bahçeler, yeşil çatılar ve eski sanayi alanları gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsayan örnekler üzerinden kentsel doğanın sıradanlığını, dünyeviliğini,

aleladelikliğini ve kent ile iç içe olma durumunu ön plana çıkarmışlardır. Kentsel doğanın sıradanlığına vurgu yapan bu teorik düzlemde kentsel doğanın kentleşme ile olan içkin ilişkisinin yanında, çevresindeki kent hayatının kaygı ve kaosu bir tezat oluşturması, insan-insan ve insan-kent-doğa gibi ötekilikleri bir araya getiren bir eşik görevi görmesi ve toplumsallık ve doğa yönelimli dayanışma hareketlerine aracılık etmesi gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Kentsel doğa kavramı sorgulandığında önümüze ilk ve en önemli kriter olarak ortaya çıkan 'kentleşme', Papazın Bağı çevresinde yüzyıl başındaki bağ hayatını takiben 1960'larda vuku bulmaya başlamıştır.

Papazın Bağı, herhangi bir kamuya açık yeşil alandan farklı olarak, 1900'lü yılların başından 1960'lara kadar çevresiyle birlikte bir doğa alanı olarak var olmuştur. 1960'lı yıllarda çevresinde başlayan kentleşme, arazide

başlayan ticari aktivite ve arazinin maliklerinin 1970'lerde süregelen bağ yaşamından kopup apartman hayatına geçmesi Papazın Bağı'nın dönüşümünde önemli rol oynayan gelişmelerdir. Alanının günümüzde kentsel doğa olarak okunmasını mümkün kılan 1960'lı ve 1970'li yıllarda geçirdiği bu bir dizi mekânsal dönüşümdür. Fakat kültür ve doğa ilişkisi açısından alanın 1900'lerin başından itibaren incelenmesi mümkündür.

Papazın Bağı'nın detaylı bir tarihsel incelemesi yapıldığında kent ve doğanın literatürde işlenen birlikteliği gözler önüne serilmektedir. 20. yüzyılın başında bağ işlevi gören ve bir bağ evine ev sahipliği yapan arazinin doğal ortamı, 20. yüzyıl ve günümüze kadar olan kentleşme süreçleri boyunca insan etkileşimiyle birlikte şekillenmiştir. 1940'lı ve 1950'li yıllarda etrafını çevreleyen yapı dizisi henüz oluşmamıştır; arazinin çevresi 1960'lardan

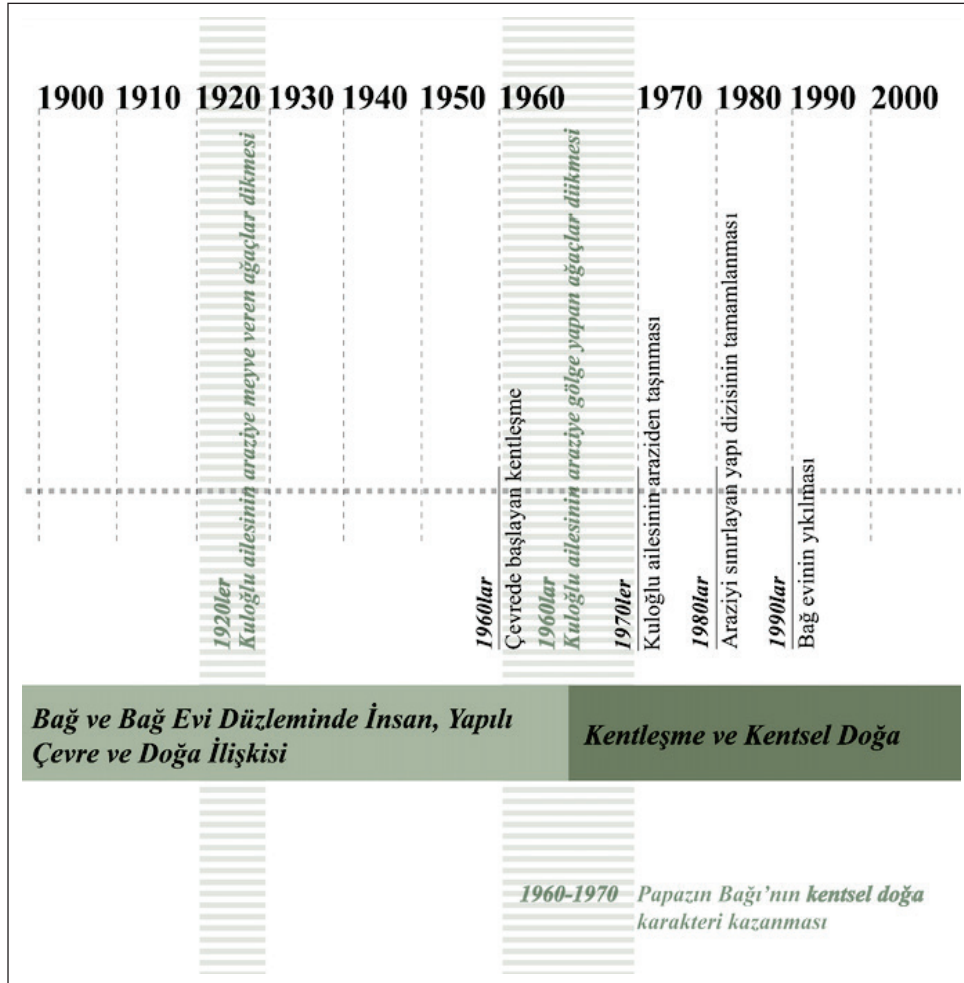

Şekil 20. 1948, 1957, 1966, 1976, 1988 ve 1999 yıllarına ait hava fotoğraflarında Papazın Bağı ve yakın çevresi. Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü.

ve 1970'lerden başlayarak yapılaşmaya başlamıştır (Şekil 20). 1960'larda başlayan kentleşme ve apartman yaşantısına geçiş ile ailenin bağ evinden taşınması arazinin insan-doğa ilişkisi düzleminde yapılacak incelemesinde bir eşik görevi görmektedir. Bu eşik, alanın mikro tarihini birbirini takip eden iki tarihsel faza ayırırken, kültür-doğa ilişkisinin Papazın Bağı'nda nasıl kendini gösterdiği yönüyle de iki farklı karakter ortaya koymaktadır (Şekil 21). Birinci kısım, bağ ve bağ evi düzleminde insan-doğa ilişkisi açısından 20. yüzyılın başı ile arazi içerisindeki bağ evinin konut olarak kullanılmasından vazgeçilip meyve deposu olarak kullanılmasına kadar geçen zamanın incelenmesini içerir. İkinci kısım ise 1970'lerden itibaren ailenin bağ evinden taşındığı ve apartman yaşantısına geçtiği, Papazın Bağı'nın hem ticari nitelik kazandığı hem de çeperindeki hızlı kentleşme ile 'kentsel

doğa' karakterinin ön plana çıktığı dönemin incelenmesini kapsamaktadır. Bu iki fazlı araştırmaya paralel olarak Papazın Bağı'nda insan ve doğa ilişkisi, yüzyıl başında bağ kültürü üzerinden kurulurken, 1970'li yıllardan itibaren kentsel doğa niteliği ve rekreasyonel aktivitelerle şekillenmiştir. Papazın Bağı 1973 yılında gayri müsait arazi ve 1994 yılında birinci derece doğal sit alanı olarak ilan edilmiş, 2017 yılında statüsü 'Nitelikli Doğal Koruma Alanı' olarak değişerek Ankara'nın erken 20. yüzyıldaki bağ kültürünün bir kalıntısı olarak günümüze kadar korunmuştur. 2000'li yıllardan itibaren yoğunlaşan kent dokusu içerisinde varlığını sürdüren bir kentsel doğa örneği olan Papazın Bağı, kent içinde saklı kalmış bir doğal alan olarak insanın ve doğanın yakınlaştığı bir mekânsallık sunmaktadır.

Şekil 21. Papazın Bağı'nın zaman çizelgesi, 1960'lar ve 1970'lerde kentsel doğa karakteri kazanması. Kaynak: Buse Ezgi Sökülmez, 2022.

Papazın Bağı'nın kenti ve doğayı yakınlaştıran mekânsallığı Bryson'un (2011, s. 47-54) teorize ettiği ve Dubkin'in yazılarında bahsettiği "secret places" (gizli yerler) yani kentsel peyzajın arta kalan, el değmemiş, adeta vahşi alanlarına benzetmek mümkündür. Papazın Bağı'nın konut dokusu arasında kalan vadi biçiminde bol ağaçlı yapısı Dubkin'in avlularda, parklarda veya kentteki herhangi bir yeşil alanda bulunduğu sükûnetin ve kaotik kent yaşamına karşı zıtlığın cisim bulmuş hâli gibidir. Papazın Bağı'nın oluşturduğu bu zıtlık, Kaplan'ın (1984, s. 195-196) ifade ettiği "başka bir dünyaya girme" hissi ni uyandırır. Bu yeni dünyada kentliler, yapılı çevre ve doğa ve insan ve insan olmayan türler yani ötekiler bir araya gelmiştir. Böylece, Newman'ın, Dale'in (2013) ve Loughran'ın (2016) betimlediği toplumsallaşma süreçleri ve doğa yönelimli toplumsal hareketlere zemin hazırlaması Papazın Bağı'nda gözlemlenebilmektedir. Bir yandan alanın doğası, ticari ve boş zaman aktiviteleri ile insan etkileşimlerini artırırken, öte yandan alanın aile ve meslek odaları gibi birçok aktör tarafından korunarak toplumsal farkındalık yaratması, doğa yönelimli bir aktivizm şekline işaret etmektedir. Doğa aktivizmi günümüzde bozulmamış bir vahşi doğa tahayyülünden çok doğanın ve kentin kültürel ve metabolik karmaşasıyla başa çıkmaya yönelik bir eğilim gösterirken, Papazın Bağı'nın korunması da bu yeni perspektifin bir uzantısı sayılabilir.

Papazın Bağı'nın detaylı bir tarihsel incelemesi yapıldığında, kent ve doğanın kentsel doğa kavramı çevresinde gelişen – ve eleştirel literatürde işlenen – birlikteliği örneklediği görülmektedir. 20. yüzyılın başında bağ işlevi gören ve bir bağ evine ev sahipliği yapan arazi, 20. yüzyıl boyunca ve günümüze kadar olan kentleşme süreçleri boyunca insan etkileşimiyle birlikte şekillenmiştir. Örneğin, 1970'lerde alanın yakın çevresinde başlayan kentleşme ve apartman yaşantısına geçiş önemli bir eşiktir. Bu eşğin beraberinde getirdiği gelişmeler arazinin insan-doğa ilişkisi düzleminde yapılacak incelemesini birbirini takip eden iki farklı karakterde, iki ayrı tarihsel faza ayırmıştır. Birinci faz, 20. yüzyılın başından itibaren bağ evi yaşantısından, yüzyıl ortasında bu yaşantının terkedilmesine kadar olan dönemi kapsar. İkinci faz ise 1970'lerden itibaren alanın kentleşmesi ve 'kentsel doğa' niteliği kazanması ile ilgili süreçleri kapsar. Kentleşme ve apartman yaşantısına geçiş eşğinin tanımladığı iki faza bakılarak alanın insan ve doğanın etkileşimi yönünden yansıtığı karakterin de değişiklik gösterdiği görülmüş-

tür. Erken 20. yüzyılda bağ niteliğindeki alan, eski Ankara bağ kültüründe, kültür ve doğanın iç içe geçtiği biraradalıklar kurmuştur. Günümüzde ise Papazın Bağı kentsel doğa parçasının yoğun kent dokusu içerisinde, çevresindeki nadir insan etkileşimine açık yeşil alanlarından biri olarak var olması çok aktörlü ve çok katmanlı süreçlerin bir sonucudur. Geleceğiyle ilgili kamulaştırma, koruma imar çalışmaları, bütçe tartışmaları eksenlerinde yoğunlaşan belirsizlikler süregiderken bugün Papazın Bağı, hâlâ, özellikle Nisan ve Kasım ayları arasında yoğunlaşan doğa ve insanın bir araya geldiği aktiviteleriyle, kent içinde 'saklı kalmış' bir kentsel doğa parçasıdır.

Etik Kurul Onayı

Araştırma, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 20.03.2022-E66461 evrak tarih ve sayısı ile onaylanmıştır.

Kaynakça

- Ankara Bölge Kat Nizamı Notu. (1968, 22 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 12983). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12983.pdf>
- Akgün, N. (1996). *Burası Ankara*. Ankara Kulübü.
- Baş Bütüner, F. (2020). Kentsel doğanın (yeniden) keşfi: Berlin deneyimi. *Mimarlık*, 412. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=426&RecID=4>
- Bennett, M. (2001). From Wide Open Spaces to Metropolitan Places The Urban Challenge to Ecocriticism. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 8(1), 31–52. <https://doi.org/10.1093/isle/8.1.31>
- Bennett, M. ve Teague, D. W. (1999). *The Nature of Cities : Ecocriticism and Urban Environments*. University of Arizona Press.
- Bryson, M. A. (2011). Empty lots and secret places: Leonard Dubkin's exploration of urban nature in Chicago. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 18(1), 47–66. <https://doi.org/10.1093/isle/isq121>
- Cebesoy, A. F. (2002). *Siyasi hatıralar: Büyük Zaferden Lozan'a* (Cilt I). Temel Yayınları.
- Cengizkan, A. (2005). Yücel Uybadin imar planı ve Ankara şehir mimarisi. T. Şenyapılı (Yay. Haz.), *Cumhuriyet'in Ankarası* içinde (s. 24-59). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Cronon, W. (1991). *Nature's metropolis: Chicago and the Great West*. W.W. Norton & Company.

- Çelik, Z. (2017, 25 Mayıs). *Müdevim kültürü: Papazın Bağ*. <https://www.lavarla.com/mudavim-kulturu-papazin-bagi/>
- Çorbacıoğlu, Ş. (2000). Ankara'nın nefes aldığı nokta: Papazın Bağ. *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri*, (409), 36-37. <https://izmir.imo.org.tr/Eklenti/1882,ankaranin-nefes-aldigi-noktapapazin-bagipdf.pdf?0#:~:text=Papaz%20Ba%C4%9F%C4%B1%3B%20Beton%20orman%C4%B1n%C4%B1%20olu%C5%9Fturun,y%C4%B1ld%C4%B1r%20konukseverli%C4%9Fin%20erdemli%20C3%B6rneklere%20sunuyor.>
- Dubkin, L. (1944). *The murmur of wings*. McGraw-Hill.
- Dubkin, L. (1972). *My secret places: one man's love affair with nature in the city*. David McKay.
- Erdoğan, Ş. (1965.) *Ankara'm*. Alkam Matbaacılık.
- Gandy, M. (2006). Urban nature and the ecological imaginary. N. Heynen, M. Kaika ve E. Swyngedouw (Yay. Haz.). *In the nature of cities: urban political ecology and the politics of urban metabolism* içinde (s. 62-72). Routledge.
- Gökçe, F. ve Özgönül, N. (2001). Ankara'da kaybolan kültür varlıklarımız: bağ evleri. Y. Yavuz (Yay. Haz.). *Tarih İçinde Ankara II: Aralık 1998 Seminer Bildirileri* içinde (s. 269-288). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Harvey, D. (2006). *Spaces of global capitalism: a theory of uneven geographical development*. Verso.
- Heynen, N., Kaika, M. ve Swyngedouw, E. (2006). *In the nature of cities: urban political ecology and the politics of urban metabolism*. Routledge.
- Hür, A. (2012, 1 Nisan). Ali Şükrü Bey ve Topal Osman. *Radikal*. <http://www.radikal.com.tr/>
- Hür, A. (2014, 17 Ağustos). Kasapyan Bağ Evi'nden Çankaya Köşkü'ne. *Radikal*. <http://www.radikal.com.tr/>
- Hür, A. (2015, 7 Haziran). Resmi Tarihin Yazmadığı 1916 Ankara Yangını. *Radikal*. Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/>
- İmamoğlu, V. (2013). *Bir Ekolojik Denge Örneği İç Anadolu Bağları ve Bağ Yaşamı*. Ankara: Odtü Mf Cep Kitapları.
- İnandım, H. (2013, 6 Şubat). Papazın Bağ'ında Bir Don Kişot: Hikmet Kuloğlu. *Milliyet Ankara*, s. 2.
- Kat Mülkiyeti Kanunu. (1965, 2 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 12038). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12038.pdf>
- Kaplan, R. (1984). Impact of urban nature: a theoretical analysis. *Urban Ecology*, 8, 189-197.
- Kayasü, S. (2005). Ankara İmar Planlarının Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımları. T. Şenyapılı (Yay. Haz.) *Cumhuriyet'in Ankarası* içinde (173-182). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Koç, V. (1983). *Hayat hikayem*. Çeltüt Matbaacılık.
- Lefebvre, H. (1976). *The survival of capitalism: reproduction of the relations of production*. Allison and Busby.
- Loughran, K. (2016). Imbricated spaces. *Sociological Theory*, 34(4), 311-334. <https://doi.org/10.1177/0735275116679192>
- Newman, L. ve Dale, A. (2013). Celebrating the mundane: nature and the built environment. *Environmental Values*, 22(3), 401-413. <https://doi.org/10.3197/096327113x13648087563827>
- Ockman, J. (2022). Toward a Political Ecology of Architecture. *Places Journal* web sayfasından erişildi: <https://placesjournal.org/article/toward-a-political-ecology-of-architecture/#0>
- Ortaylı, İ. (2014). Ankara'nın Eski Bağevleri. *İdealkent*, 5(11), 112-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36827/419543>
- Pikner, T. (2014). Enactments of urban nature: considering industrial ruins. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(1), 83-94. <https://doi.org/10.1111/geob.12038>
- Riberio, J. D., Cihanger Riberio, D. ve Duarte, J. S. (2020). A legacy of grape: a socio-cultural and spatial analysis of Ankara's wine production history. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 215-251. https://jag.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_8_2_215_251%5BA%5D.pdf
- Şener, C. (1998). *Topal Osman Olayı*. Ant Yayınları.
- T.C. Ankara Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Ankara 2 Nolu Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu. (1994). *363 numaralı karar metni*.
- T.C. Ankara 18. İdare Mahkemesi (2015). *2014/859 numaralı karar metni*.
- T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü (1983). *1/1000 Ölçekli İmar Planı*.
- T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü İmar Şehircilik Dairesi Başkanlığı. (2015). *Papazın Bağ Dosyası*.
- T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü İmar Şehircilik Dairesi Başkanlığı (2021). *Papazın Bağ Dosyası*.
- T.C. Çankaya Belediyesi Belediye Meclisi. (1991). *285 numaralı karar metni*.
- T.C. Çankaya Belediyesi Belediye Meclisi. (2015). *202 numaralı karar metni*.
- T.C. Çankaya Belediyesi Belediye İmar Müdürlüğü Şehir Planlama Şube Müdürlüğü. (1998). *1/1000 Ölçekli İmar Planı*.
- T.C. Kültür Bakanlığı Ankara II Nolu Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (2017). *Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*.
- T.C. Kültür Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü. (1994). *460 sayılı karar metni*.

Taşer, P. (2005). *Mütareke Dönemi'nde Divan-ı Harb-i Örfiler (1918-1922)*. [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/2795/337271.pdf?sequence=1>

Türkyılmaz, M. (2012, Eylül). *Eski Ankara Bağ Evleri Yaşantısı*. Eski Ankara Bağ Evleri Yaşantısı Konferansında sunulan bildiri, Atılım Üniversitesi, Ankara.

Wachsmuth, D. (2012). Three ecologies: urban metabolism and the society-nature opposition. *The Sociological Quarterly*, 53(4), 506-523. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2012.01247.x>

Ziraat Mühendisleri Odası. (2005). *Papazın Bağı'nda kesilen ağaçlara dair rapor*.